

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ**

МУЗЕЙ ЯК ЦІННІСТЬ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО БУТТЯ

Кваліфікаційна робота (проект)

На здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студентка А. Руда

Спеціальність 034 Культурологія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Культурологія

Керівник: к.п.н., професор М. Левченко

Рецензент: заступник директора ХОХМ

ім.О.О. Шовкуненка В.Дяченко

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Місце і роль музеїв у сучасному суспільстві	7
1.1. Стан наукових досліджень діяльності музеїв	7
1.2. Функції та завдання музею як соціального феномену	15
1.3. Історія розвитку музеїв на території України	23
РОЗДІЛ 2. Еволюція музею як соціокультурного інституту в умовах процесу глобалізації	36
2.1. Музей в культурі ХХІ століття	36
2.2. Зміни в діяльності музеїв з урахуванням тенденцій розвитку сучасного суспільства	47
2.3. Музей як соціально-культурний центр області	59
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. Духовне багатство будь-якого народу значною мірою зумовлюється його здатністю зберігати свою історичну пам'ять, берегти і розвивати національно-культурні традиції, формувати підростаючі покоління на прикладі батьків. Істотну роль у вирішенні цього завдання відіграють музеї, які збирають, зберігають, реставрують, класифікують і експонують цінності історії і культури. Кожен елемент музею - це відроджений оригінал національної спадщини, надбання вітчизни, його духовна цінність, що володіє величезним культуротворчим потенціалом. Однак, для його реалізації необхідно, щоб ці цінності не залишалися "річчю в собі", а були затребувані суспільством, використовувалися як засіб задоволення потреби сучасників в осмисленні духовного світу різних епох, в пізнанні своєї історії.

Сучасний музей не може бути лише скарбницею раритетів, він повинен органічно вписатися в сучасну культури, прийняти на себе забезпечення наступності культурно-історичного розвитку, морально-естетичне виховання підростаючого покоління, залучення людей в світ справжніх духовних цінностей. Кожен музей може і повинен стати центром духовного життя міста, області, держави, інститутом соціально-культурної діяльності, що спирається на сконцентровані в ньому цінності історії і культури.

Однак сьогодні цьому заважає ряд проблем, а саме: недостатня захищеність з боку держави і суспільства, одностороння орієнтація на історію, не розробленість методик використання музейних експозицій як засобів залучення різних груп населення в соціально-культурну діяльність.

Основним завданням соціально-культурної діяльності музею виступає розвиток особистості людини, який здійснюється музейними

засобами. Розвиток, освіта особистості - це, перш за все, безперервний процес спадковості й розширеного відтворення людиною культури, спрямований на формування системи наукових і практичних знань і умінь, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього соціально-культурного середовища.

В той же час, теорія і практика музейної справи, роль музею в житті суспільства, формування понятійного апарату, основні напрямки його діяльності, класифікація музеїв знайшли своє відображення у наукових роботах і навчальних посібниках різних часів.

Одним з перших концепцію музею як інституту, спрямованого на об'єднання суспільства, запропонував російський філософ Н. Ф. Федоров в роботі «Музей, його зміст і призначення». К. Хадсону належить теоретичне обґрунтування ролі музею як соціального інституту. Він вперше заявляє про те, що не всі музеї враховують потреби відвідувачів. Соціокультурна місія сучасного музею, його завдання в збереженні і популяризації культурної спадщини, проблема визначення місця музею в суспільстві, особливості існування провінційного музею в даний час актуалізуються в працях таких вчених, як Е. М. Акуліч, О. В. Беззубова, Е. Г. Ванслова, Е. С. Грачева, А. Б. Закс, Л. С. Іменнова, Е.А. Ковешнікова, А. М. Кулемзін, А. І. Мартинов, А. М. Разгон, С.В. Пшенічная, Е. А. Шулепова і ін.

Розуміння музею як культурного феномена обґрунтовується в роботах дослідника З. А. Бонамі, яка вводить поняття «культурного коду», а також в роботах М. С. Кагана, О. С. Сундієвой, В.Ю. Дукельского. Л. М. Шляхтин музей розглядається як ефективний засіб соціальної адаптації особистості в суспільстві і соціалізації підростаючого покоління. Проблеми збереження, інтерпретації та презентації культурної спадщини в музеї в епоху глобалізації, питання

включення регіонального компонента в діяльність сучасного музею знайшли відображення в статтях Е. Н. Мастеніци.

Не дивлячись на достатнє методологічне підґрунтя вивчення соціокультурної ролі музеїв, залишаються не розв'язанні питання місцевої самобутності та можливої трансформації цих установ в період глобалізації. Саме цим було обумовлено вибір теми дослідження: «Музей як цінність соціально-культурного буття».

Мета дослідження полягає у виявленні особливості соціокультурних процесів в музейній справі на початку ХХІ століття.

Завдання дослідження:

- визначити стан наукової розробленості проблеми;
- деталізувати функції музеїв як соціокультурного інституту;
- проаналізувати роль і місце музеїв в культурі ХХІ століття;
- розкрити зміни в діяльності музеїв з урахуванням розвитку сучасного суспільства;
- розглянути особливості оновлення форм і методів роботи музейних установ в нових економічних умовах.

Об'єктом дослідження є розвиток музеїв як соціокультурного інституту.

Предмет дослідження – трансформаційні процеси в музейних установах на початку ХХІ століття.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань в роботі були використанні теоретичні методи дослідження – аналіз, узагальнення, контент-аналіз тощо та практичні методи – вивчення літератури, узагальнення, вивчення досвіду тощо.

Теоретична значення роботи полягає в тому, що було досліджено функціонування музеїв в контексті глобалізаційних соціокультурних процесів, виявлено фактори трансформаційних

процесів у вітчизняних музеях та з'ясовано особливості соціокультурних передумов якісного перетворення музеїв на основі місцевого матеріалу.

Практичне значення. Одержані результати можливо використовувати при: підготовці практичних рекомендацій для вдосконалення роботи музеїв; розробці програм, механізмів багатоканального залучення фінансування музеїв.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

МІСЦЕ І РОЛЬ МУЗЕЇВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Стан наукових досліджень діяльності музеїв

Сучасні музеї перестали бути тільки центром збереження і передачі культурної спадщини. Як один з найсучасніших проявів нашої культури музей, разом з храмом, бібліотекою, школою та університетом, складає основу культурного і суспільного життя, будучи сховищем живої класичної спадщини і одночасно впливаючи на зміни сучасного інтелектуального, духовного, художнього життя.

Музеї займають одне з провідних місць на ринку освітніх та дозвіллевих послуг. У сучасному світі музей як соціальний інститут набуває нове місце і призначення, він стає активним елементом суспільного життя.

В останні роки особлива роль відводиться культурно-дозвіллевій діяльності музеїв. Вона набуває великого значення не тільки для успішної роботи самих музеїв, а й для історичного і культурного розвитку суспільства. З XVIII століття просвітня місія музеїв була їх основною прерогативою. Але на кожному історичному етапі виконання цієї місії відбувалося відповідно до потреб соціального, економічного і політичного життя суспільства і держави.

Аксютін Н.В. визначає культурно-дозвіллеву діяльність як спеціалізовану підсистему духовно-культурного життя суспільства, що функціонально об'єднує соціальні інститути, покликані забезпечувати розповсюдження духовно-культурних цінностей, їх активне творче освоєння людьми у сфері вільного часу з метою формування творчо активної особи [2, с.40].

Вивчення історичних особливостей розвитку культурно-дозвіллевої діяльності як системи припускає, насамперед, знання власне самого поняття - система. Існує значне різноманіття наукового визначення цього поняття [1, с. 40]. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. вважають, що система – безліч елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках між собою, що утворюють визначену цілісність, єдність. Спираючись на це визначення, ці науковці сформулювали поняття системи методичного забезпечення культурно-дозвіллевої діяльності як сукупність різнорівневих органів методичної діяльності різних відомств, об'єднаних єдиними цілями, об'єктом, засобами, методами і нормами діяльності, що знаходяться в постійній взаємодії всіх сторін і рівнів її ієрархії. Система культурно-дозвільної діяльності необхідна для правильної соціалізації та виховання дітей. Крім того, закладене від природи прагнення людини до отримання задоволення також переважно реалізується у сфері дозвілля [5, с.32].

Ганнусенко Н.І., Лепін О.В. стверджують, що завдання музеїв з організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей полягають в активному залученні підростаючого покоління до музейних цінностей. Музей повинен планувати роботу так, щоб у дітей була можливість приходити туди для спілкування, діалогу з культурою й один з одним. Це вимагає подальшого розвитку форм об'єднань за інтересами, що стали традиційними для музеїв: гуртків, клубів, факультативів, студій, пошукових груп. Тому необхідно поширювати такі нетрадиційні для музею, дозвіллеві форми, як музичні свята, концерти, вернісажі тощо, на яких спілкування дітей здійснюється більш природно й невимушено [10, с. 31].

В якості самостійного напрямку культурно-дозвіллева діяльність виділилась з інших сфер музейної діяльності. Шабанова А.А. стверджує, що робота з відвідувачами в радянські часи носила назву науково-

просвітницька робота, а тепер музеї використовують термін «культурно-освітня робота» [21].

Науково-просвітницька робота радянських музеїв, здебільшого, зводилася до освіти і виховання їх відвідувачів, з одного боку, обов'язково з урахуванням ідеологічних вимог держави, з іншого боку, робота з музейними відвідувачами завжди носила науковий, нерекреаційний характер. Форми науково-освітньої роботи часом носили відбиток заідеологізованості і не відрізнялися великою різноманітністю в порівнянні з наступним періодом, в основному вони були представлені лекціями та екскурсіями, крім того, створювалися гуртки, проводилися конференції. У цілому, перевага віддавалася науковим дослідженням, а не роботі з відвідувачами.

Музеї будували свою роботу відповідно до директивних вказівок керівних органів і постанов ЦК КПРС «Про підвищення ролі музеїв в комуністичному вихованні трудящих» (1964) і «Про підвищення ідейно-виховної роботи музеїв» (1982). Аж до кінця 1980-х років науково-просвітницька робота мала проводитися у відповідності з так званими «ленінськими принципами комуністичної пропаганди». Її основними завданнями були «поширення марксистсько-ленінської ідеології і формування комуністичного світогляду, виховання комуністичного ставлення до праці, пропаганда ідей інтернаціоналізму і патріотизму, формування моральних якостей особистості, естетична пропаганда, боротьба проти буржуазної і ревізіоністської ідеології» [25].

Разом з «перебудовою» з музейної лексики, що стосується науково-просвітницької роботи, поступово зникли такі терміни як «пропаганда», «масовість», «ідейне виховання». Відмова від колишньої жорсткої ідейно-інформативної спрямованості міняла і характер взаємин між музеєм і відвідувачем. Суть музейно-освітнього процесу представлялася тепер по-іншому: відвідувач сприймався вже не як об'єкт

виховного впливу, а як рівноправний співрозмовник, отже, спілкування музею з аудиторією набувало форму діалогу [14, с.156].

У зв'язку з новим розумінням суті взаємовідносин музею і відвідувача з початку 1990-х років виник термін «культурно-освітня діяльність», що припускає освіту в просторі культури. При цьому поняття «освіта» трактується широко і передбачає розвиток розуму й інтелекту людини, її душевних і особистісних якостей, ціннісних відносин до світу. Теоретичну і методичну основу культурно-освітньої діяльності становить музейна педагогіка; вона створює нові методики і програми роботи з відвідувачами, вивчає вплив на них різноманітних форм музейної комунікації. [19, 46]. Юхневич М.Ю. трактує музейну педагогіку як процес набуття людиною свого образу, процес, який, як підкреслюють фахівці, носить стихійний характер і відбувається в різних формах, у тому числі - у формі залучення до історико-культурної спадщини через музей [47].

Шабанова А.А. зазначає, що в останні десятиріччя минулого століття змістовна сторона культурно-освітньої діяльності музеїв зазнала серйозні зміни в концептуальному плані[17]. Згідно з новими уявленням, завдання музею не повинні зводитися до передачі суми знань про явища, процеси, факти і музейні предмети. Звернення до внутрішнього світу музейного відвідувача, впливаючи на його чуттєво-емоційну сферу, занурення його в історичне середовище, включення його уяви та асоціативного сприйняття - такими стали пріоритети нової концепції культурно-освітньої діяльності музеїв.

Культурно-освітню діяльність музеїв, на думку Шабанової А.А., відрізняє, насамперед, різноманітність запропонованих форм: від лекцій і екскурсій до музейних свят і сімейних абонементів вихідного дня. При її здійсненні реалізуються і освітні, і розважальні функції музею, тому що вона розрахована на аудиторію з різним рівнем підготовки: від

інтелектуалів-знавців музейної культури і мистецтва до школярів і людей, що прийшли в музей приємно відпочити. Культурно-освітня діяльність націлена не тільки на одноразові контакти з аудиторією, але і на тривалі і систематичні відвідування музею [38].

До традиційних форм культурно-освітньої діяльності музеїв відносяться екскурсії та лекції, що склалися ще в кінці XIX століття. З середини 1980-х років поширюються такі жанри екскурсій, як театралізовані екскурсії, екскурсії-бесіди, екскурсії-уроки та ін.. Поняття клубні форми музейної роботи об'єднує лекторії, музичні та літературні вечори та салони, музейні свята, гуртки і музейні клуби. Обов'язковою умовою функціонування музейних клубних форм є зв'язок із зборами конкретного музею. Значення клубних форм музейної роботи, що перетворюють музей в центр спілкування, зростає в сучасній ситуації панування нових інформаційних технологій в постіндустріальному суспільстві. Люди, що живуть у віртуальному просторі Інтернету, заповнюють дефіцит спілкування, об'єднуючись за інтересами в реальному просторі музею [46].

Петрова І. В., досліджуючи музей як дозвіллевий центр відзначає, що на сучасному етапі культурно-освітня діяльність музеїв зазнала суттєвих змін: освітня та виховна функції реалізуються в освітніх програмах, культурно-мистецьких акціях, співпраці з навчальними закладами; розважальна функція виявляється у активній участі особистості у творчих майстернях, клубах, вечорах відпочинку, концертах, у створенні на території музеїв комерційних структур - ресторанів, барів, торговельних кіосків. Поступово музеї стають складовою індустрії розваг [33].

Белофастова Т.Ю. у своїй статті про особливості реалізації соціальних технологій в музейному середовищі відмічає, що тепер відвідувач може прийти до музею не тільки за певною «порцією» знань,

але й з бажанням відпочити, провести свій вільний час, відновити свої сили. Для музеїв зарубіжжя поєднання функцій музею і культурно-дозвілльєвого центру – одна із специфічних рис їхньої діяльності. Стало очевидним, що сьогодні для музею замало бути лише зберігачем рідкісних цінностей. Він стає осередком соціалізації особистості. Те, що особистість формується і розвивається в процесі культурної діяльності, стало загальноприйнятим положенням. Ось чому будь-які соціокультурні інститути (серед них, звичайно, і музеї) повинні створювати умови для «входження людини в суспільство» через залучення її до різних видів діяльності з метою позитивного впливу на особистість [4].

На думку Белофастової Т.Ю., в системі соціальних функцій сучасного музею (і вітчизняного, і зарубіжного) досить помітними стали зміни, пов'язані з інтеграцією діяльності музею з іншими закладами культури, застосування ними нетрадиційних форм роботи. Зазначені процеси широко відбуваються в музейній практиці країн Західної Європи і США. За останні роки ці тенденції відчутні і в діяльності вітчизняних закладів [4].

Науковці Воловик А.Ф. та Воловик В.А., досліджуючи рівні дозвілльєвої діяльності закладів культури за критерієм «ставлення суб'єкта діяльності до самого її процесу», пропонують такі рівні дозвілльєвої активності: споживання (пасивне, активне, цілеспрямовано активне); творчість, екстеріоризація (соціальна активність) [9].

Як стверджує Белофастова Т.Ю., особливого значення в сучасних умовах набуває творчо-розвиваюча функція музею. За останнє 20-річчя у художніх музеях застосовуються різні форми студійної роботи, які розкривають широкі можливості безпосереднього залучення до творчої діяльності [15]. На прикладі одного музею можна переконатися, що музейне середовище здатне організувати одночасно

різні за рівнями види дозвіллевої діяльності, які становлять основу соціальних технологій, і задовольнити будь-які потреби різних соціально-демографічних угруповань. Норкфолдський музей сільського життя (Великобританія) організовує для своїх відвідувачів курси з навчання різних ремесл, виставки робіт місцевих клубів за інтересами. Учасники таких виставок зустрічаються з іншими аматорами, обмінюються інформацією, поповнюють свої колекції [9]. Традиційно раз у два роки музеєм організовуються ярмарки, де клуби за інтересами, місцеві спілки ремісників мають змогу знайти своїх прибічників і залучити їх до своєї роботи. Деякий час Норфолдський музей виступав в ролі сценічних майданчиків для місцевих театральних колективів (і аматорів, і професіоналів), мав навіть свій театр, який ставив п'єси і музичні вистави, тематично пов'язані з колекціями музею.

Процес екстеріоризації вимагає від об'єкта найвищого педагогічного впливу, високого рівня активності і потребує від людини соціальної віддачі, включаючи її в систему широких суспільних зв'язків. При цьому дозвіллева діяльність починає набувати характеру суспільно корисної і значущої. Вітчизняна і зарубіжна музейна практика свідчить про яскраві прояви соціальної активності людини у музейному середовищі. У вітчизняному досвіді осередками екстеріоризації виступають музеї на громадських засадах, шкільні музеї, музеї при інших навчальних закладах та на підприємствах. А музеї Західної Європи і США пишаються роботою своїх волонтерів та друзів музею, їх безкорисливою і самовідданою працею [3, 4].

Петрова І.В. вважає, що пріоритетними в музейній діяльності є освітні програми для підлітків [14]. Організація дозвілля в музеях активізується під час шкільних канікул: музеї, художні галереї, виставкові центри проводять творчі акції, концерти, лекції, кіновечори, організовують пересувні виставки, ігрові конкурси та змагання. Їх мета

полягає в культурному розвитку дитини, поглибленні знань про історію своєї країни, її мистецтво, літературу, народну творчість на основі першоджерел, а не підручників. Тому музеї тісно співпрацюють з навчальними закладами, а підлітки регулярно відвідують музейні зали відповідно до тих тем, що вивчаються в школі. Спеціальні освітні програми розробляються для дітей та підлітків різного віку і різного рівня підготовки, вони реалізуються в таких формах роботи, як: екскурсії, семінари, диспути, дослідження, спостереження, рольові ігри, театралізовані вистави, тренінги.

Однак, музейна діяльність не обмежується лише роботою з дітьми та підлітками. Освітні та наукові програми музеїв розробляються і для студентської молоді. При цьому не можна забувати, що музей – це не лише місце зібрання і зберігання великих мистецьких колекцій. Музей є науковою установою, центром поширення знань, в якому зберігаються архівна та довідкова документація, нова література. Активними формами роботи музеїв із студентською аудиторією є проведення спільних наукових досліджень, етнографічних експедицій, археологічних розкопок, підготовка наукових публікацій [33].

Цимбалюк Н.М., пише, що музей виступає як засіб соціалізації особистості, процес якої триває все життя, і набуває особливого значення в умовах ефективного функціонування культурно-дозвілдової системи і ґрунтується на принципі безперервності та наступності форм дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність спрямована на всебічний розвиток особистості [45].

Отже, як бачимо, що культурно-освітня діяльність у музеях у ХХІ столітті трансформується у культурно-дозвіллеву. Це пояснюється розвитком нових технологій музейної діяльності і виникненням таких нетрадиційних форм, як конкурси, олімпіади, вікторини, театралізовані видовища, музейні концерти, музейні уроки тощо. Спираючись на праці

Белофастової Т.Ю., Ганусенко Н.І., Лепіна О.В., Петрової І.В., Шабанової А.А., Юхневич М.Ю., які досліджували музейне середовище та, проаналізувавши роботи Аксютіна Н.В., Воловика А.Ф., Воловика В.А., Бочелюка В.Й., Бочелюк В.В., Цимбалюк Н.М., які вивчали культурно-дозвіллеву діяльність, можна стверджувати, що в Україні музеї в процесі трансформації відходять від сталих форм роботи і у практичній діяльності використовують сучасні методи дозвіллевої роботи.

1.2. Функції та завдання музею як соціального феномену

Слово «музей» походить від давньогрецького «мусейон», що в перекладі означає «будинок муз», таким було початкове сакральне значення музею. У зв'язку з тим, що в епоху стародавності храм сприймався, як місце зв'язку людей і божеств через його творчі і духовні прояви, культ муз був дуже важливий серед вчених, що приходять в мусейон за творчим натхненням. Згодом місця поклоніння музам перетворювалися з скромних жертвників в значні храми, які ставали місцем зберігання дарів богам. Пізніше стали виготовляти речі, спеціально для храму, що призначалися виключно для божества, що не мають утилітарного значення [9]. Також храми почали поповнюватися дарами, виготовленими з дорогоцінних металів, золотими і срібними злитками, тим самим зборів ставали більш різноманітними. Знайомство з пам'ятками та експонатами Мусейоні проходило під час свят, коли до храмів приходила велика кількість гостей. Саме це стало прообразом

екскурсій, які є невід'ємною частиною роботи музею сучасності. Дивовижні предмети стали зберігатися не тільки в «будинках муз», а й центрах світської інтелектуальної життя. Ці зміни привели до трансформації сутності та функцій мусейона.

Згодом в Мусейоні стали зберігатися предмети, пов'язані з нагородами, а саме скульптури, зображення муз і переможців в різних змаганнях. Це було пов'язано з тим, що храми муз стали виконувати роль центрів інтелектуального життя. Наприклад, під час проведення змагань поетів, ці центри ставали літературними спільнотами.

Що стосується функцій давньогрецького мусейона, до них відносилась така, як культова - храм використовувався, як місце поклоніння божествам, де зберігалися найперші дари і підношення; просвітницька функція - мусейон був частиною філософських шкіл, а також грав роль місця для проведення творчих поєдинків [36].

Наступною функцією була колекційна. Це функція, безсумнівно, є основою музею, як стародавнього, так і сучасного. У Стародавній Греції, з бажанням оволодіти мистецтвом і частиною культури, створюються як приватні зібрання, так і зібрання у храмах.

Однак пізніше, в епоху Середньовіччя поняття "мусейон" було забуто, як і його соціокультурний підтекст. Знову поняття "музей" з'явилося за часів епохи Відродження, проте тепер термін мав під собою інший зміст. Під музеєм стали розуміти збори колекцій античних пам'яток і мистецтва, потім рідкісні зразки природи і інші речі, які було можливим охарактеризувати як "унікальні" і "особливі" [40]. До другої половини XVI ст. термін "музей" стали співвідносити не тільки з колекціями предметів, а й з приміщеннями, в яких вони зберігалися.

Початок сучасному ж образу музею було покладено в епоху Просвітництва, з її спрямованістю на культ розуму, рівність людей в можливостях освіти і пропаганду науки. Верховенство ідеї використання

музейних колекцій з просвітницькою метою і як доказ закономірностей світобудови, які можуть бути раціонально пояснені, виникає на ґрунті європейського ідейно-політичного руху філософів кінця XVII-XVIII століть [41].

Епоха Просвітництва сприяла зміщенню акцентів на можливість отримання освіти всіма людьми, також на пропаганду знань і розуму. Таке трактування сенсу музею сформувало нову функцію - освітню. Музей з невеликого зібрання стає установою, відкритою для широкої публіки, і колекція вимагає не тільки повного вивчення і правильного зберігання, а й експонування.

Процес формування музею, як соціокультурного інституту припиняється в XIX столітті. На початку XX століття визначення музею, як місця зборів предметів, що цікавлять вчених, систематизоване і експоноване відповідно до науковими методами, ще використовувалося. При цьому, подальша демократизація музею привела до того, що його роль і функції стали орієнтуватися на всі верстви населення. Що стосується нашого часу, то визначення музею і його функціональності мають цілий ряд варіантів, що впливає на багатогранність даного феномену.

Прийняте в міжнародній практиці визначення було затверджено Міжнародною радою музеїв (ІКОМ) і включено до Статуту 1974 року з урахуванням поправок, які були внесені в останньому варіанті Статуту 1995 року, і звучить воно так: «музей - це постійна, некомерційна установа, що знаходиться на службі суспільства та його розвитку і відкрите для людей, воно приймає, зберігає, вивчає, популяризує і експонує в освітніх, просвітницьких і розважальних цілях матеріальні свідчення людини і його навколишнього середовища» [11].

Об'єднавши ці два ключові визначення, можемо виділити загальні принципи визначення музею: «це установа, яка займається збиранням,

вивченням, зберіганням і експонуванням предметів пам'ятників природної історії, матеріальної і духовної культури, а також просвітницької та популяризаторської діяльності» [40].

Проаналізувавши дані підходи, можна зробити висновок, що, по-перше, музей - це складний феномен, цим можна пояснити таке розмаїття визначень і складність в спробах зійтися на одному вичерпному понятті.

По-друге, ідентифікація музею як засобу, за допомогою якого відбувається прилучення до культурних цінностей, можна вважати усталеною, так як музей є однією з форм існування культурних традицій, він також стає таким собі усвідомленням себе в контексті цих традицій і може навчити «як думати, відчувати і діяти в суспільстві» [40]. Надбання музеєм статусу соціокультурного інституту завжди залежало від процесів, що проходили в сфері освіти, і воно було обумовлено не тільки бажанням займатися колекціонуванням і вивченням пам'яток, а й крім цього, необхідністю звернути увагу на розвиток спеціалізованих форм публічного обговорення питань, пов'язаних з історико-культурними та естетичними цінностями.

Говорячи про функції, що стосуються взаємодії з суспільством, Н.А. Нікішин вважає, що кожна держава, кожне місто, незалежно від матеріального становища, повинна обов'язково мити музеї [21]. Але це стосується не тільки до країн, міст, але і підприємств. Не можна не згадати і про домашні, сімейні колекції, що складаються з коштовних речей не тільки за ціною, але і серцю предметів, які зберігають діти, онуки і всі покоління в цілому, це приклад соціальної пам'яті.

Соціальний аспект, безумовно, важливий, так як він заповнює «недосконалість генетичної пам'яті, обмеженість мовної комунікації та інших ментальних можливостей людини, існує і, мабуть, буде існувати так само довго, скільки існує, і буде існувати суспільство ... Як важко

майстру, який купив новий інструмент, викинути старий, так і суспільству нелегко розлучитися навіть з самими архаїчними зі своїх музейних установ» [39].

На основі даних досліджень можемо зробити висновок, що роль музею дуже важлива у формуванні особистості. Це можна простежити в таких фактах як:

- по-перше, вони виконують роль центру зберігання історико-культурної спадщини і при цьому вони допомагають сформувати у нового покоління інтерес до історико-культурної спадщини, літератури, мистецтва, емоційного тяжіння до своєї етнокультури, релігії, соціального середовища, її поглядом, звичаям, традиціям;

- по-друге, музеї сприяють профілактиці та подоланню духовної кризи суспільства, шляхом збереження і трансляції духовної культури за допомогою музейних предметів;

- по-третє, вони виводять особистість з жорстких кордонів суспільства в світ загальнолюдських пріоритетів, в світ культури і мистецтва, також допомагають естетичному суспільному розвитку;

- по-четверте, освітня функція музею не тільки сприяє розширенню світогляду молодого покоління і дає спеціальні знання, а й є місцем, де створені всі умови для самонавчання та саморозвитку особистості, сприяючи формуванню переконань і особистого досвіду щодо історії та культури [31].

Процес формування громадського культурного досвіду здійснюється за допомогою участі в соціальних процесах, яке вимагає зусиль і формування певної діяльності, для чого прекрасно підходить музей. У зв'язку з цим багато дослідників віддають важливу роль музею у становленні і розвитку підростаючого покоління. Однією з головних функцій, що займається цим явищем, є виховання. Чимало дітей, які зазнали впливу несприятливих умов того чи іншого середовища, і в

роботі з такими відвідувачами перед музеєм стоїть завдання культурно-виховної роботи [6].

На думку одного з дослідників, С. Т. Шацького, формування дитини має два джерела, або сили впливу. Перша сила - це сила самої культури, яка в різних формах знаходить вираз у школах, театрах, на концертах або в картинних галереях; друга сила, мабуть, не слабкіше за ступенем впливу - це сила неосвіченості, невігластва, можна сказати, інтелектуальної та духовної темряви, яка гальмує всі процеси самовдосконалення. Захистити дитину від проявів другої сили, як вважають вчені, можуть такі прояви, як творчість, творення і праця. Але дати будь-яку роботу дитині недостатньо, необхідно розповісти йому про минулий досвід в даній сфері. А більш наочно і доступно можна стикнутися з цим досвідом в музеї або в картинній галереї [14].

Можемо простежити зв'язок між історично сформованим розумінням освітньої функції музею, і сучасним усвідомленням музею як розвиваючого середовища, з чого можемо зробити висновок про те, що це незвичайне середовище, яке має тривалий досвід освітньої діяльності і є особливою частиною соціокультурного середовища. Ця частина музею в більшості випадків, ґрунтується на певних принципах, на таких як, інформаційні, за допомогою яких музей має можливість передати відвідувачу вузько-спрямовані знання.

Сьогодні в сфері освіти відбувався перехід від ідеї «освіченої людини» до людини культури, що призвело до визнання цінності формування діалогу творчо розвинених особистостей. Освітнє середовище, як повноцінна відкрита система володіє такими характеристиками як динамічністю і цілісністю, і здатністю до розвитку. Вона має кілька абсолютно різних за масштабом рівнів: макро і мікро; цей рівень залежить від рівня середовища особистості до рівня середовища держави. Освітнє середовище музею, будучи частиною

соціокультурного простору, об'єднує елементи всіх освітніх систем, їх матеріал і суб'єкти, при цьому є засобом формування культурного досвіду людини. Осмислення освітньої функції музею пов'язане з розвитком музейної педагогіки та принципів освітньої діяльності, з їх основною установкою на розвиток пізнавальної, емоційної і мотиваційної сфер, за допомогою музейних засобів.

Відомий педагог початку ХХ століття А. В. Бакушинський розглядав освітню функцію музею як невід'ємну частину педагогічного процесу, підкреслюючи при цьому, що найбільш значуща роль в цьому процесі у викладачів, які повинні відповідати наступним трьом умовам:

- бути здатним самому переживати витвір мистецтва;
- бути обізнаним в історико-мистецтвознавчому контексті твору;
- розбиратися і враховувати психологічні особливості учнів [29].

Музей розглядався також, як і освітнє середовище, яке сприяло загальному розвитку особистості. Про це говорили Б. А. Столяров і А.Г. Бойко, вони вперше спробували створити класифікацію напрямків і форми діяльності художнього музею, на прикладі Російського музею:

- естетичний напрям (воно включало в себе розвиток художнього і творчого початків);
- гуманітарно-міждисциплінарний напрям (роль образотворчого мистецтва по відношенню до інших дисциплін і технологій);
- історико-художній напрям (вивчення історії мистецтва);
- соціально-орієнтовний напрям (застосування мистецтва, як засобу соціальної адаптації дітей з відхиленнями у розвитку) [1, 40].

Аналізуючи культурно-освітні аспекти діяльності в музейній педагогіці, можна чітко виділити закономірності, методи та принципи роботи з аудиторією. Наприклад, зазначається, що саме в середовищі музею, серед цінних предметів, відбувається трансляція культурного і духовного досвіду і знань, який був накопичений людством за довгий

час свого існування. У музейній діяльності, безсумнівно, освітня функція залишається провідною, отже, в музейній педагогіці оцінюються і розробляються форми роботи з аудиторією.

В даний час існують такі види роботи, як експозиційно-виставкова, екскурсійно-методична, музейні клуби, гуртки, студії. Серед такого різноманіття, найефективнішими залишаються екскурсійні, музейно-педагогічні програми, різні навчальні курси, розробка та планування яких повинна відображати специфіку музею, вік тієї чи іншої групи відвідувачів, і, звичайно, рівень підготовки музейних працівників і вчителів.

У підсумку, можна сказати, що, ставши дітищем епохи Просвітництва, музей продовжив розвиватися і вдосконалюватися, шукати нові шляхи взаємодії і комунікації з відвідувачем і суспільством. Тож, музей продовжував залишатися символом ідеї про освіту народу і прилучення мас до культури. У кожному своєму новому рішенні відбувається трансформація музею і розширення його можливостей як соціально-культурного інституту.

2.3. Історія розвитку музеїв на території України

Музей - це наукова установа, яка здійснює комплектування, зберігання, вивчення, експонування та популяризацію пам'яток матеріальної та духовної культури людства

Музеєзнавство - область знань, що охоплює коло теоретичних і практичних питань, пов'язаних з організацією та діяльністю музеїв. Займається питаннями виявлення і збору матеріалів, що мають історичне значення, про відблисків і науковим описом, засобом збереження і реставрації пам'яток культури, виробленням тематико-експозиційних

планів, виготовленням виставок, підготовкою до друку і виданням документальних збір до, окремих публікацій колекцій експонатів, каталогів, путівників, довідників та ін .. Музеєзнавство тісно пов'язане з такими суспільними науками, як історія, філософія, археологія, етнографія, філологія психологія, мистецтвознавство, а також з рядом природничих наук - ботаніки, зоології, антропологією, палеонтологією, почвоведеним т.д.. Музеєзнавство широко використовує характерні для цих наук прийоми і методи дослідження - польові розвідки і розкопки, систематичні спостереження, відбір, взаємну документацію, рентгенографію, спектральний і хімічний аналіз тощо.

Термін "музей" виник давно. Грецьке слово *μυσεῖον* означає місце, присвячене музам, дочкам богині пам'яті - Мнемозіни. Вважаючи їх покровительками наук і мистецтв, греки будували на їхню честь храми, називали музейон. Саме звідси і походить термін "музей" Грецькі храми дійсно представляли собою своєрідні музеї мистецьких пам'яток. Однак, Греція не є прабатьківщиною музеїв, а її храми - першими музеями в історії людства. Появі їх передувало тисячолітнє збору музейних цінностей в країнах Стародавнього Сходу і в Єгипті, про що свідчать матеріали археологічних розкопок, стародавні надписи [12].

Вже у первісному суспільстві з появою майнової і соціальної нерівності виникли перші збірки цінних речей, що належали вождям племен. Саме їх і слід розглядати як зародки майбутніх колекцій і сховищ. З розвитком суспільства і накопиченням багатств ці збірники збільшуються. Збір стає все більш цілеспрямовано: збирають речі з золота, срібла, платини, слонової кістки. Потім збірки поповнюються майстерно виробленими дорогоцінними прикрасами, одягом, посудом, зброєю, їх виставляють в спеціально побудованих для цього будівлях, нарешті отримують назву музеїв.

В епоху еллінізму був створений відомий Олександрійський музей. Значні колекції творів мистецтва, зброї, монет, рукописів та інших пам'яток матеріальної та духовної культури було зібрано також мандрівниками, науковцями, поетами і художниками часів середньовіччя. У XV столітті Лоренцо Медічі у Флоренції створив музей сучасного типу, де численна колекція творів мистецтва була експонована за певною системою вдома. Багато музеїв були створені в країнах Західної Європи з кінця XVIII століття до початку XX століття, і серед них такі видатні, як Лувр в Парижі, Британський музей і Національна галерея в Лондоні. Дрезденська картинна галерея, музей Прадо в Мадриді, Метрополітен - музей в Нью-Йорку, Художньо-історичний музей у Відні, Національна галерея мистецтв у Вашингтоні, музеї в Пекіні, Празі, Берліні. Варшаві, Будапешті, Кунсткамера і Ермітаж в Петербурзі, Третьяковська галерея в Москві тощо[1, 40].

На території України музейні справи датуються IX століттям, коли колекціонування у Київській Русі набуло великого поширення.

Відомо, наприклад, що князь Володимир привіз у Київ бронзові скульптури з Херсонесу і встановив їх на міській площі для загального огляду. Різні цінності збирали тоді не тільки князі, а й бояри, дружинники, духовенство. Своєрідними музеями-сховищами були храми Київської Русі - центри тодішньої культури і освіти. Тут також зберігалися цінні документи, цінні подарунки, кращі художні твори - іконі, золотий і срібний посуд і так далі. Наприклад, за свідченням "Повісті временних літ", в Десятинній церкві - храмі X століття - зберігалися переможні прапори, дорогий посуд, одяг перших князів. Отже, в цей час збирали вже не тільки цінності та художні твори, а й речі, пов'язані з тими чи іншими відомими людьми або видатними подіями [12].

Ще більші колекції були в Софійському соборі у Києві, побудованому при Ярославі Мудрому в XI столітті. Тут була створена перша на Русі бібліотека, яка передувала багатьом західноєвропейським бібліотекам. Крім книг, в Софійському соборі зберігалися цінні колекції ікон, церковного начиння, килимів та інших речей. За часів лихоліття (воєн, ворожих навал) ці збірники загинули, і ми знаємо про них тільки з коротких згадок в літописах. Великі збірки цінностей були також в Києво-Печерській і Троїце-Сергієвій лаврах, в храмах Чернігова, Новгород, Володимира, Москви та інших міст Стародавньої Русі.

У XVII столітті. Збройна палата в Москві стала першим музеєм у Росії, а після перенесення столиці імперії до Санкт-Петербургу Петро створив (в 1714) Кунсткамеру. У неї потрапляли цікаві старовинні речі, знайдені в різних куточках країни. У 1717 році в Петербург надійшли східні монети, виявлені у Києві. Сюди ж привезли і так званий "Полтавський ритон" з срібла (IV ст.), знайдений на березі Дніпра в 1746 році козаками Кропивнянської сотні Переяславського полку.

Перші наукові музеї в Україні виникли на початку XIX століття. На півдні був створений ряд археологічних музеїв. Цьому багато в чому сприяли інтерес пам'ятниками місцевої старовини і успіхи археології, численні відкриття античних міст в Північному Причорномор'ї - Ольвія, Херсонес, Пантікапей та ін. Першим в 1806 році був створений Миколаївський музей - на основі збірки випадкових знахідок античних пам'яток на узбережжі Чорного моря, яка належала Чорноморському гідрографічному депо. Існував музей недовго, його колекції пізніше були передані іншим музеям [40].

У 1811 р створено Феодосійський (приватний) музей старожитностей. Велика заслуга в цьому належала місцевим колекціонерам і меценатам. Пізніше для розвитку музею багато зробив художник. І.К. Айвазовський. Збірки музею значно поповнювалися

численними античними пам'ятниками, знайденими під час будівельних робіт в місті. У музеї експонувалися антична кераміка, римські скляні посудини, боспорські і візантійські монети, надгробки, а також пам'ятники з генуезької фортеці Кафи, яка була колись на місці Феодосії.

1825 рік відкрито Одеський музей старожитностей. У його створенні брали активну участь археологи І. Бларамберг, П. Дюбрюкс, І. Стемповській, які проводили розкопки Ольвії, Херсонеса, Боспора. Вони передали до музею великі колекції знайдених там античних пам'яток. Музей мав відділи доісторичних, єгипетських, еллінських, римських, візантійських, генуезьких, монголо-татарських, турецьких, запорізьких пам'ятників великим був відділ еллінських пам'яток - його колекції весь час поповнювалися матеріалами розкопок в Північному Причорномор'ї, зокрема в м. Ольвії і на о. Березань. У музеї зберігалися також цінні зібрання античного посуду, колекції монет з Ольвії, Херсонеса, Тіри, Пантікапея, Фанагорії, мармурові скульптури, стели, стародавні написи [27].

Найбільший музей в нашій державі - музей народної архітектури та побуту на околиці Києва (село. Пирогово) - створений в 1976 році. На площі понад 150 га розташовано понад 300 пам'яток народної архітектури із різних областей України. У фондах музею близько 60 тис експонатів.

У 1975 році у Львівському зооветеринарному інституті був відкритий музей підков. Тут зібрано понад 300 експонатів з багатьох країн світу [27].

В місті. Артемівську. Донецькій існує. Музей солі. Тут зібрані зразки солі з усіх куточків земної кулі. На. Закарпатті в селищі. Усть-Чорна розташований. Музей лісу. Серед експонатів - саджанці молодих

ялин явора, дивовижні розкопки дерев. На річці. Чорної створений також. Музей сплаву леслісу.

В місті Гадяч Полтавської області функціонує музей бджільництва [40].

Є на українській землі і музей цукру - на Вінничині, в селі Чорномлин, де збирають високі врожаї цукрових буряків

В Криму популярний музей ефіроносів - рослин, дають цінні пахучі речовини для парфумерної промисловості. Музей однієї книги - він знаходиться у Святодухівській монастирській вежі у Львові і присвяченій дійсно одній книзі - "Русалці Дністровій". Найменший у світі музей - музей старого дуба. Він розташований в дуплі тисячолітнього дуба-велетня поблизу села Біетай. Музею близько 200 років [42].

У 1826 році відкрито Керченський музей старожитностей. У ньому було зібрано колекції різноманітних пам'яток зі столиці Боспорського царства - Пантікапея, який існував на місці Керчі два з половиною тисячі років тому, багаті знахідки з курганів Боспорських царів в урочищі Юз-Оба. У музеї зберігалися цінні збірники античного посуду, мармурової та вапняної скульптури, зокрема цікаві рельєфи із збереженням Геракла, кам'яні плити з написами, архітектурні деталі стародавніх храмів, дерев'яні прикраси саркофагів, гіпсові ритуальні предмети. В Севастополі 1869 році відкрито музей Чорноморського флоту, 1905 році - Севастопольській музей героїчної оборони і звільнення міста [39].

У 1807 році відкрито ряд музеїв у Харківському університеті -. Археологічний, Зоологічний, Мінералогічний, Музей образотворчого мистецтва. Музеї при Київському університеті був створений у 1834 - 1837 роках завдяки його першому ректорові М. Максимовичу. В університетському музеї старожитностей зберігалися цінні колекції

пам'ятників історії Київської Русі - мечі, списи, іншу зброю, побутові речі, архітектурні деталі: фрагменти фресок і мозаїк, виявленні при розкопках Десятинної церкви і Золотих воріт, давньоруські гривні, візантійські і арабські монети, золоті й срібні прикраси X-XIII століття знайдені в курганах і скарбах. Тут були також старі плани, карти, малюнки Києва різних часів, старовинні, унікальні документи і т.д.. Всього в музеї зберігалось понад шести з половиною тисяч речей. Над зібраними в ньому матеріалами працювали відомі історики. Д. Іловайській, К. Бестужев-Рюмін, Д. Самоквасов, вчені з Німеччини, Голландії, Угорщини, Польщі, Індії та інших країн [40].

Багаті колекції мав Нумізматичний музей Київського університету. Сюди надходили цінні знахідки з скарбів, розкопаних в Києві та його околицях. На 1865 рік збірник музею налічувала понад 27 тис експонатів. Серед них були унікальні. Злотник і срібники київських князів, гривні, арабські дирхеми, а також античні, візантійські, західноєвропейські та російські монети. Але, головним надбанням музею був скарб давньоруських срібників X-XI століття. Цей скарб знайшов в травні 1852 року син селянина Сергія Бориса, який орав батьківське поле між передмістями Ніжина - село Магерки і хутором Бобрик. У глиняному горщику знаходилося приблизно 250 штук невеликих, почорнілих від часу кружечків. Коли виявилось, що це древні срібні монети, селянин відніс скарб волосному писарю. Він, замість того щоб повідомити про знахідку, став продавати монети всім бажаючим. Монети так і пропали, якби на них не звернув увагу професор Ніжинського ліцею М.Тулов. Зібравши кілька монет, він відправив їх в Київ. У Ніжин відразу приїхав професор історії Київського університету Я. Волошинській. Вивчивши знахідку, він прийшов до висновку, що монети - князівські срібники, виготовлені в Києві за князювання Володимира (X століття) і Новгороді за часів

Ярослава Мудрого (до 1015 року). Слід зазначити, що більше половини з відомих нині 300 найдавніших руських монет саме з ніжинського скарбу. Більше сотні монет потрапили до Ермітажу.

Наприкінці XIX століття з ініціативи Товариства любителів старожитностей і мистецтва створюється міський музей в Києві. У його створенні взяли участь відомі вчені: археолог В.Хвойка, історик М.Біляшівський (він більше 20 років був директором музею), Б.Ханенко - колекціонер і меценат. Музей мав багаті етнографічні колекції, зібрання М.Біляшівським і Д.Щербаківським, М.Терещенко, О.Бобринській, Б.Ханенко. Передаються музею різні історичні та художніх колекції [45].

У той час музей мав великі фонди. Його археологічні колекції склалися з 17 тисяч предметів. Тут були рідкісні пам'ятки епохи палеоліту (зокрема, Кирилівської стоянки в Києві), неоліту і енеоліту (з с. Трипілля), епохи бронзи, скіфські речі, знайдені під час розкопок курганів, античні - з Ольвії, Херсонеса, Боспора, давньоруські - з Києва, Белгорода, Рідня та інших міст. У музеї зберігалися цінні історичні документи, грамоти, універсали, друки цехів, зброю, бойові прапори, значні нумізматичні колекції. Багатими і різноманітними були етнографічні збірники - понад 50 тис. речей, зібраних в Київській, Полтавській, Чернігівській губерніях. У художньо-промисловому відділі експонувались вироби зі срібла, бронзи, кришталю і фарфору російських і іноземних фабрик, твори художників Т.Шевченка, Г.Нарбута, М. Врубеля та ін. В музеї були також єгипетські старожитності (мумії, саркофаги, скульптури).

Одночасно з Київським діяв Чернігівський музей, який виник в кінці XIX століття на базі особистого музею відомого колекціонера В.Тарновського і міського музею Архівної комісії. У 1896 році В.Тарновській пропонував передати в дар Чернігівському земству свою

колекцію. Незважаючи на те, що це була найбільша на той час колекція історичних і мистецьких пам'яток України, земство довго коливалося і тільки у 1899 році після смерті В.Тарновського, прийняло його дар і у 1902 році в невеликому будинку на околиці міста було відкрито музей. У ньому зберігалися цінні пам'ятники епохи Київської Русі - золоті і срібні прикраси, інструменти ремісників, предмети побуту. Були й різноманітні етнографічні матеріали. Окремий відділ музею займала дуже цінна шевченківська колекція В.Тарновського, що налічувала 758 експонатів. Серед них - 18 оригіналів листів Т.Шевченка різним особам, близько 30 автографів його творів, понад 20 особистих документів поета, його особисті речі (мольберт, муштабель, палітра, малярське та гравірувальні приналежності, вілець, фляга, сорочка та ін.), Посмертна маска і перстень з його волоссям, близько 400 художніх творів великого Кобзаря, 200 зразків іконографії Шевченка, збори публікацій його творів і видань про нього [38].

Збірники Чернігівського музею Архівної комісії склалися з ікон XVII-XIX століття, картин, гравюр, ювелірні вироби. Була також велика нумізматична колекція - понад 5 тис. Російських і західноєвропейських монет. Після XIV Археологічного з'їзду, який відбувся в Чернігові, в музей Архівної комісії надійшли матеріали археологічних розкопок, проведених в Мостисті.

У 1902 році було відкрито загальнодоступний Чернігівський музей українських старожитностей. Сучасна експозиція розміщена в 16 залах в будівлі колишньої класичної чоловічої гімназії, побудованому у 1804 році за проектом архітектора А.Захарова. У різний час значна частина матеріалів з Чернігівського історичного музею була передана для створення музею Т.Шевченка в Києві, музею М.Коцюбінського в Чернігові, Чернігівського художнього музею, музею М.Щорса в м.

Щорсі. Більше 20 тис. томів складають музейну бібліотеку, створену в 1925 році. У 1991 році музею присвоєно ім'я В.Тарновського

У 1909 році в зв'язку зі святкуванням 1000-річчя Чернігова обидва музеї міста були об'єднані в один, історичний. Він мав два відділи. У першому експонувалися пам'ятники кам'яного віку с. Чернігівщини, античні і пам'ятки з Херсонеса і Керчі, скіфська зброя і посуд з Полтавщини, слов'янські пам'ятники з розкопок Чорної могили, курганів на Болдиних горах в Чернігові. У другому відділі були портрети історичних осіб, різноманітна зброя, вироби цехових майстрів, жетони, медалі, монети, речі церковного вжитку, а також великі етнографічні колекції - деталі жител, зразки меблів, одягу тощо.

Розвитку музейної справи в Україні багато в чому сприяла діяльність передових вчених, ентузіастів, наукових і мистецьких товариств. Так, за клопотанням міського наукового товариства було відкрито історичні музей в Катеринославі, в якому зберігалися археологічні матеріали з розкопок на Катеринославщині. Велика заслуга в організації цього музею і поповненні його збірок належить видатному вченому історичному Д.Яворницькому, який, будучи професором Московського університету, переїхав з Москви до Катеринослава і присвятив музею все своє життя. У музеї зберігалися знахідки з Райковецького городища XI-XII століття, історичні документи, рукописні книги XV століття, першодруки Івана Федорова, ковані гармати XV століття, мідний посуд, зброю і одяг XVII-XVIII століття, твори українського декоративно-прикладного мистецтва і т.д. Д.Яворницьким була зібрана унікальна колекція пам'яток з історії запорізького козацтва (75 тис. одиниць), експозиція музею розділена на 9 відділів: доісторичний, скіфський, грецький, тюркський, Запорізький, церковний, етнографічний, природний, археологічний [1, 40].

Наприкінці XIX - початку XX століття в Україні відкривається ряд музеїв: Херсонський історико-археологічний, Херсонський археологічний, Полтавський земський, етнографічний Харківського історико-філологічного суспільства, Товариства дослідників Волині в Житомирі, Таврійської архівної комісії, Подільського історико-археологічного товариства, старо-сховище Волинського археологічного товариства, Археологічний музей при Вищих жіночих курсах у Києві та ін. [38].

Завдяки ініціативі окремих ентузіастів було створено кілька музеїв в повітових містах і навіть селах: Остерський, Острозький, Вовчанській, Хорольський, Кам'янець-Подільський, Ніжинський, в с. Містечку що на Волині та с. Круглику під Лубнами (всього на Східній Україні до 1917 року було 36 музеїв).

На західноукраїнських землях великим музейним центром було місто Львів. 1874 року тут був заснований Музей художньої промисловості, а в 1895 - Музей етнографії. У 1887 році - Музей Ставропільського інституту. 1904 року у Львові відкрито Археологічний музей "Народного дому", при Науковому товаристві ім. Т.Шевченка. Створений Музей старожитностей, 1912 році закладено Тернопільський краєзнавчий музей.

Після революції 1917 року музеї були оголошені власністю народу і націоналізовані [14].

Радянська влада націоналізувала музеї. Але матеріальне становище його працівників залишалось скрутним. Так, наприклад, Київський музей, цілих шість років з 1920 по 1926, не опалювалося, не виділялися кошти на зарплату працівників.

У 1934 році музей переводять у непристосоване приміщення Лаври. Протести, надіслані з цього приводу першому секретареві ЦК КП(б) У. Постишеву, позитивного результату не дали. Музей

ліквідували і на його основі утворились два самостійних музеї: Київський державний музей українського мистецтва та Центральний історичний музей на базі приміщення Лаври [25].

Проте, у 20-30-ті роки мережа музейних установ в Україні значно зросла. Були відкриті нові краєзнавчі музеї - Одеський, Конотопський, Путивльський, Черкаський, Вінницький та ін. Руїни античного міста Ольвії разом з некрополем був оголошений заповідником. Такої ж заповідниками було визнано Києво-Печерську лавру, Софійський собор, Кирилівську церкву в Києві, створено Канівський музей-заповідник Т.Шевченка.

Наприкінці 1940 років в Україні діяло 174 музеїв. В роки Великої Вітчизняної війни багато музеїв було пограбовано. Велика кількість цінних експонатів була вивезена до Німеччини. У післявоєнні роки відбулося відновлення зруйнованих музеїв, частково повернуті вивезені колекції. На кінець 1960 років в Україні працювали 132 музеї, серед них 24 історичних, 51 краєзнавчих, 27 художніх, 2 природні, 28 меморіальних і літературних і, крім того, 7 заповідників [10].

У другій половині 60-х років було прийнято урядову постанову "Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією Запорізького козацтва", і "Державна програма увічнення сторінок історії українського козацтва". Завдяки цим постановам відбулося відновлення та повернення до вивчення національної спадщини українського народу.

У 70-і роки були створені музей народної архітектури та побуту України в Києві, етнографічні комплекси під відкритим небом в Переяслові-Хмельницькому, Чернівцях, Львові, Ужгороді, інших регіонах (1967 р в Ніжені відкрито краєзнавчий музей; фонди музею налічують понад 20 тис. оригінальних експонатів; цікаві колекції: нумізматична, орденів і медалей, рушників XIX-XX століття, холодної та вогнепальної зброї XVIII-XX століть) [10].

На кінець 1984 року в Україні працювало 174 державних музеїв, серед них 38 історичних, 34 меморіальних, 34 художніх, 56 краєзнавчих та ін.

У 90-ті роки минулого століття кількість музеїв зменшилася. На ці перетворення вплинули економічні та соціальні перетворення.

Музейна справа в Україні, має тривалу історію і істотний заділ, розвивалася завдяки ґрунтовності музеєзнавства як наукової галузі, розпочатої працями М. Біляшівського ("Наші національні скарби", 1918) і І.Свенцицького ("Про музеї та музеї. Нариси і замітки", 1920). У 1927 р Свенцицький узагальнив досвід вітчизняної музейної справи у праці "Музеї і бібліотеки сучасної України" [10].

Осмилення методичних і теоретичних основ українського музеєзнавства присвячено ряд фундаментальних розробок Г.Мезенцевої ("Музей України", 1959), Ю.Омельченка ("Історія музейного будівництва в Україні", 1972), Ю.Розуменка ("Етнографічні вивчення населення півдня України в ХІХ - початку ХХ століття", 1986), З. Гудченко ("Музеї народної архітектури України", 1981), Г.Скріпник ("Історичні музеї України", 1989). Ці роботи заклали міцну основу для подальшого розвитку українського музеєзнавства, з'єднавши в єдину систему три його компоненти: збиральницької роботи, формування колекцій та наукові розробки.

Сьогоднішній день вимагає від музеїв формування нового підходу до своєї роботи: інтерактивні експозиції, активна співпраця з різними мас-медіа, громадськими організаціями, різними фундаціями, сучасна рекламна діяльність, активне впровадження в систему "Інтернет" інформації про діяльність музеїв України, їх збірки, окремі музейні пам'ятки, що мають національне, європейське, світове значення тощо.

Музеї активізують свою діяльність з наданням методичної допомоги з питань музейної справи громадянам (оформлення

документів на вивіз музейних предметів для виставок за кордоном; з питань фондової роботи; розробки статуту та ін.), збільшилась кількість виставок в Україні і за її межами. З великим успіхом експонувалися пам'ятки із зібрань музеїв України за кордоном [16].

Отже, зародки музейної справи на теренах України сягають часів Київської русі (IX ст.) і пов'язані з колекціонуванням книг, картин, прикрас тощо. Самі ж музейні установи виникають у XIX ст. в результаті зацікавлення пам'ятками місцевої старовини та успіхами археології. З цього часу ці «храми муз» відіграють важливу роль у пізнанні свого минулого, оберігають історичну пам'ять народу, дають глибокі і правдиві знання про минулі покоління. Музейні експозиції розповідають про речі, зрозумілі всім, мовою, що не потребує перекладу. З часу свого заснування становище музеїв було скрутним: не вистачало коштів, приміщень, експозицій, безліч пам'яток було знищено під час революцій та війн. Тільки після Незалежності України фінансовий стан цих закладів культури покращився, вони стали розвиватися відповідно до сучасних суспільних вимог та уподобань. Музеї XXI ст. стають центрами естетичного та культурного виховання. Вони дієво впливають на формування особистості, залучають громадян до надбань національної історико-культурної спадщини, прищеплюють почуття любові до своєї Батьківщини.

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЯ МУЗЕЮ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ІНСТИТУТУ В УМОВАХ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Музей в культурі XXI століття

Музей, як інститут культури, є збирачем і охоронцем культурних цінностей. Культурні цінності - це результат творчості людини. А розвиток культури проявляється в її різноманітті, розвиток творчості - через пошук і креативне дослідження актуальних тем і проблем, як глобальних, так і локальних.

На сьогоднішній день стає зрозумілим, що музей увібрав дві глобальні складові: це саму людину, її творчі потреби, завдяки яким створюється, формується, в тому числі і музейний простір - як потреба у вираженому за допомогою нього культурному акті. У всі часи у людства в цілому і у людини зокрема виявляється прагнення до пошуку нових форм і способів здійснення своєї життєдіяльності в умовах мінливого середовища, як екосередовища, і соціального середовища - в сьогоденні; дослідження і вивчення аналогічних прагнень в минулому; орієнтація на те, які результати це може принести в майбутньому. Індивідуальна і глобальна адаптація до сьогодення та спроба побудувати модель майбутнього особливо яскраво проявляється в періоди соціальної нерівноваги, один з яких відбувається і в наш час. У професійних колах гостро відчувається потреба в збереженні накопиченого культурного досвіду. І досвід цей повинен бути збережений не якимсь мертвим вантажем, але затребуваний для загального і об'ємного аналізу та інтерпретації.

З іншого боку, вже створений музей, як культурний феномен, будується за певними законами, що зумовлює його наукову структуру. Наука, як природна, так і гуманітарна, продукує відкриття, які дають початок для вдосконалення творчості, різноманітності засобів вираження творчого потенціалу людини, одночасно стимулюючи і власні культурні пошуки. Можна з упевненістю сказати, що дослідження в області психології, філософії та інших сфер гуманітарного знання, перш за все другої половини XIX-XX століть, відіграли велику роль при формуванні мистецтвознавчого «порядку денного». Особливо це стало очевидним в XX столітті з появою позапредметних або околопредметних засобів художнього вираження, де присутність предмета або мінімально, або він тісно пов'язаний з певною концепцією, поза якою він втрачає будь-який сенс [14].

Однак крім форм презентації творів мистецтва, зміни стосуються і самого музейного простору. Воно набуває нового змісту, перетворюючись зі сховища речей в багатофункціональний культурний центр. Прикладом такого втілення може послужити данський музей «Луїзіана» під Копенгагеном, який, ґрунтуючись на концепції представлення нових форм образотворчого мистецтва, утворив навколо себе цілий культурний центр, в які приїжджають не лише туристи, а й самі данці, приїжджають на вихідних саме в такий музейно-культурний комплекс, а не в гіпермаркет. Хоча у кожного музею своя історія, але, як і багато інших музеїв сучасного мистецтва, музей Луїзіана був задуманий як протипоказ класичному художньому музею, такого, яким він був в XIX столітті. Це вдала спроба створити новий тип музею, де рівне значення має власне колекція, виставки та активна робота з публікою. Під одним дахом з традиційними формами образотворчого мистецтва (графікою, живописом і скульптурою, а також інсталяцією, об'єктом, відео-артом і т.д.) тут є сусідами кіно, архітектура, прикладне мистецтво, музика і

література, максимально розширюючи, таким чином, глядацьку аудиторію. Багато років в Луїзіані проходять концерти, показують фільми, ставлять спектаклі, проводяться дискусії, зустрічі та семінари: наприклад, одну з будівель музейного комплексу, побудоване в 1994 році цілком надано дітям. Таким чином, можна констатувати, що це вже не музей в академічному сенсі цього слова, а багатофункціональний культурний центр [11].

Увійшовши в музей, людина сама тимчасово вилучає себе з побутового середовища, знаходячи час на властивості «музейного предмета» і входить в резонанс із справжніми музейними предметами - за умови коректної музейної комунікації. Виходить людина вже трохи іншою. У цьому, напевно, і полягає головна відмінна риса нового типу музею на відміну від традиційного - включити людини безпосередньо, цілком і повністю в процес музейної дійсності. Важливим елементом цієї новації є тенденція до розвитку у людини навичок самостійної творчості і творчого ставлення до навколишнього світу, формування творчого світосприйняття. В експозиційному вирішенні одним з найбільш простих і в той же час дієвих способів виявилось просту фізичну зіставлення тих чи інших творів, що представляють твір мистецтва як концентрацію сенсу, закладеного в нього творцем-художником. У процесі зіставлення сучасне мистецтво актуалізує зміст традиційного твору, полемізуючи з ним, акцентує сенс, виводячи, таким чином, твір за межі чистої естетизації. Відбувається апеляція не стільки до логіко-вербального, скільки до чуттєво-образного сприйняття.

Одним з найбільш ранніх прикладів успішної реалізації таких завдань може вважатися виставка «Мова форми в образотворчих мистецтвах» в Художній галереї Єльського університету в Нью-Хевен в 1961 році. На цій виставці шляхом зіставлення творів різних епох, різних країн, різних країн і різних майстрів була зроблена спроба виявити

загальні смислові компоненти і їх актуального значення для передачі творчого значення художника: поруч з гравюрою Жака Війона «Бодлер» експонувався «Портрет молодої дівчини» з теракоти (бл. 1530 р.); акварель Пауля Клее «Червоно-зелені ступені» 1921 року була сусідами з картиною маслом на дереві «Різдво Христове» створеної Амброзіус Бенсоном в XVI столітті; літографія Фернана Леже 1953 року - з бронзовим талісманом з Ірану, атрибутовати 1200-800 рр. до н.е. [18]

Тенденція до трансформації художнього музею в більш відкрите і демократичне установа знайшла своє програмне втілення в Центрі Бобур в Парижі (1977 р). Розташований у величезній будівлі футуристичної архітектури - Бобур представляє собою щось набагато більше, ніж традиційний музей - про що говорить і його повна назва - «Національний Центр мистецтва і культури імені Жоржа Помпиду».

Крім колекції сучасного національного мистецтва і виставкових галерей, він включає в себе публічну бібліотеку, центр промислового дизайну, кілька кінозалів і музичний центр. Інтеграція таких різноманітних культурних форм повинна була, за задумом творців, служити демократизації культури, знімаючи звичне розмежування між високим і низьким. Формується нове ставлення до музейного простору - домінує принцип загальнодоступності, загальнокультурної значимості, загальнокультурної комунікації. Бобур був одним з перших дослідів глобального впровадження подібного роду підходів до самого принципу існування музею як інституту культури, і тому його оцінка з боку дослідників була неоднозначною: «Коли йдеш по цьому комплексу, призначеного для того, щоб будь-який відвідувач, навіть той, хто боїться музеїв, відчував себе тут як вдома, то здається, що страх перед культурою, про який так багато говорять, раптом перетворився на свою протилежність, тобто в суцільне задоволення і нерозбірливе споживання

коктейлю з живопис, скульптури інтер'єрного оформлення, кафетерію, місць, де малюків вмовляють помалювати та ін.» [6].

Прикладом подібного способу побудови експозиції в сучасності може служити експозиційний принцип, який використовується в Національній Художній галереї Копенгагена, відомої як Державний музей мистецтв, яку, називають «датським Ермітажем». Експозиція побудована таким чином, що твори мистецтва в музеї постають перед глядачем не просто відповідно до тих чи інших історичних періодом, але в «діалозі» з сучасною інтерпретацією. У кожному залі, де демонструється живопис тієї чи іншої епохи поруч з класичним твором представлено твір сучасного художника, яке римується з класичним твором на тему чи за колірною гамою, по композиційної або за смисловим складової. Тим самим встановлюється постійний діалог з класикою, який у кожного періоду свій. При цьому твори сучасного мистецтва періодично змінюються, і тому експозиція стає «живою», розкриваючись навіть перед постійним відвідувачем кожен раз повному. Порівнюючи класичне і сучасне мистецтво, людина розмірковує про те, що між ними спільного, а головне, що зближує, а що відокремлює від минулого саме його. Таким чином, класичний твір сприймається більш ефективно, сучасне мистецтво ж виступає як посередник між людиною і історією. Відбувається симбіоз культур, доповнення замість заперечення, смислова гра, замість значеннєвий однозначності (яка в принципі неможлива при сприйнятті особливо твори мистецтва). Наприклад, абстрактна безпредметна композиція сучасного автора є як би графічним аналізом існуючої поруч класичного твору [7].

Основна мета музейних експозицій нового типу на наш погляд - експонування не предмет, але концепції вираженою через музейний предмет, групу предметів, або експозицію в цілому, розкриття і

актуалізація сенсу закладеного у твір його творцем. Експозиційна структура підпорядкована в такому випадку логіці розкриття теми, тобто концептуальність стає тут програмною, цільовою, перетворюється у формоутворюючий фактор.

Таким чином, можна відзначити, що створювані сучасні музеї не мають відношення до традиційних музейних структур, сформованих в XIX столітті. Ця нова форма, яку набуває виставковий простір, вказує на те, що в осмисленні мистецтвом життя соціуму, і як окремий випадок - конкретного міста, відбуваються кардинальні зміни. На сьогоднішній день можна так само говорити і про те, що відбувається культурна інтеграція не тільки в самому музейному просторі, але і синхронізація його з іншими центрами культури в межах міста. Так само як відбувається інтеграція на рівні творів мистецтва (проведення міжнародних форумів, таких як Бієнале, Маніфесту і ін.), На рівні міста може відбуватися аналогічні процеси вже щодо самих музейних комплексів. Наприклад, в Санкт-Петербурзі до подібних подій міського масштабу можна віднести фестиваль «Сучасне мистецтво в традиційному музеї», «День Музею». Стирається межа між одним окремо взятим музеєм і навколишньою культурною реальністю. При збереженні, одночасно, виняткових особливостей самого музею, як елемента культурної комунікації [14].

Якщо на початку 1970-х років з'являється сама концепція музею як громадського центру і будується і перший подібний громадський центр сучасного мистецтва - Центр Помпиду в Парижі, простір якого призначене для самих різних форм діяльності пов'язаних з мистецтвом, то в кінці XX – на початку XXI століття починає усвідомлюватися необхідність і перетворення міського простору. В архітектурі, мистецтві, музейної публіцистиці активно починають розроблятися ідеї, які умовно можна назвати ідеєю «креативного міста» проте «креативність» яка

виражалася і затверджується не через заперечення «старого», а через його використання з метою збереження і розвитку, а також в комунікативно-просвітницькому аспекті. Креативність розглядається як сприйняття міста у вигляді живого організму [4]. Це відбувається за рахунок створення просторів для загальноміської комунікації, збереження і творчого переживання власної історії.

Місто епохи постсучасності - це місто великого, якщо не сказати, переважаючого впливу мас-медіа, які створюють для сучасної людини реальність, в якій йому в результаті доводиться жити. Кардинально змінюються естетичні критерії. Згідно філософу і критику Джанні Ваттімо, «найважливішим наслідком медійності суспільства стала необхідність приймати різноманітність естетичних поглядів всіх рядових користувачів медіа. Творчий початок у сучасному суспільстві знаходить собі вираз через споживання: відбувається вибір індивідуальної зовнішності, модного напрямку, в кінцевому підсумку, стилю життя». Цю ситуацію Ваттімо і трактує як феномен «естетизації життя в постмодерну добу» [1], як неминучий наслідок «ослаблення реальності». І дійсно, сучасні арт-комплекси, що відкриваються з початком нового століття, декларують свою відкритість для найширшої і різноманітної аудиторії. Безумовно, за цим стоять крім концептуальних завдань ще й фінансові питання. Одночасно нове мистецтво, так само як і нові форми повинні не замінювати, а тим більше заперечувати, але навпаки доповнювати і поглиблювати мистецтво традиційне. Однак, деякі дослідники дійсно доходять до крайнощів, викликаючи тим самим вельми справедливую критику з боку консервативно налаштованих музеєзнавців: «Трансформація кордонів між масовою культурою, повсякденністю і мистецтвом була очевидною для сучасного мистецтва протягом усього ХХ століття. Коли основними формами мистецтва

стають об'єкти, зібрані з речей і образів повсякденності, то і межі мистецтва розширюються»[2].

Тут можна згадати і Енді Уорхола, який висловив думку, що - Художником може бути кожен, проте цей вислів, точно так же, як і його творчість метафорично виражає абсолютно протилежні інтенції - він іронізує, доводячи крайності до абсурду, який, однак багатьма сприймається всерйоз - і крайнощі, і часом навіть сам абсурд.

Як було зазначено вище, вже в післявоєнній Європі утопічні проекти, засновані на спробах вирішення соціальних проблем міста апелювали саме до музейних інституцій. Музей передбачався як громадський центр, в мистецтві об'єднує людей, в той час як центр реабілітації безробітного населення ... відродження гідності громадян і усвідомлення цінності йде історії рідного міста чи області [5].

У центрі перетворень - сама людина, вільно реалізує свої здібності і для реалізації цих ідей найбільш прийнятними виявляються саме музейні простору як найбільш відповідальні поєднанню зазначених вище цілей - комунікативної та освітньої, стаючи тим самим об'єктом дозвілля, але дозвілля осмисленого, а не безцільного. Розробляються початки нової музейної архітектури, засновані на зверненні до фантазії відвідувача, що дозволяють розкрити його творчі таланти (наприклад, нелінійна архітектура Френка Гері). Примітно, що ці проекти створюються як відповідь на ситуацію, в яку потрапляє одночасно і місто епохи зростаючої глобалізації.

У сучасних містах живуть представники різних національних культур, люди, що володіють різною історичною пам'яттю, яка може зникнути або піддатися процесу трансформації. Зникають промислові центри минулого, сама структура міста, якою вона була ще не так давно, вже стає його історією. Шляхи до вирішення цих проблем бачаться в конструюванні різноманітних варіантів нових просторів для комунікації

в місті, що дозволяють реалізовувати інтереси різноманітних верств міського населення. Одним з таких шляхів є збереження історичної міського середовища в музейному просторі. Саме таким чином в історичному центрі Відня виник Музейний квартал, що виник на основі реорганізації старого міського району, який сформувався в епоху віденського бароко і модерну. Museums Quartier Wien [7] більш відомий як Музейний Квартал Відня. Через цей комітет втілити ідеї сучасних художників щодо музейних практик кінця ХХ - початку ХХІ ст. Позначимо комплекс проблем сучасних міст і музеїв, який знайшов відображення в концепціях і програмах цих центрів.

Ідея віденського музейного кварталу полягає в зосередженні у центрі міста музеїв різних профілів і спеціалізацій - сучасне мистецтво і старі майстри, бароко і кіберпростір. Це район культури в центрі міста з власною розвиненою інфраструктурою (кафе, магазини, паркові зони). Девіз Віденського музею - Від уяви до реальності, зрозумілий усім. Відкритість і різноманітність як основа діяльності нових культурних комплексів пропонують істотно новий і в плані комунікації набагато більш ефективний спосіб існування художніх практик в музейному середовищі. Знаходяться на території району музеї і клуби, представляють різні форми і напрямки в мистецтві, звернені до самої різнобічної аудиторії. Музейний квартал реалізує «принцип різноманітності і максимально широкого розуміння культури» [8].

Аналогічним чином, наприклад, на території колишнього заводу «Арсенал» у Києві розмістилися галереї сучасного мистецтва (Пінчук Арт-центр). Тут же проходять фотовиставки та кінопокази, працюють книжкові магазини. Це простір організовано таким чином, що забезпечує відвідувачам і отримання нових знань, і відпочинок у вигляді творчого дозвілля. Природна наука, в свою чергу, стимулює і доповнює культур-філософські розробки в області комунікації, інформаційного

суспільства, пропонуючи все нові форми організації суспільства за цим принципом.

У мультимедіа і нових інформаційних технологій немає свого реального простору. Воно їм начебто і не потрібно в силу їх віртуальності і приватного характеру споживання. Є вагомі підстави припускати, що подальший розвиток музейної справи піде в бік помітного збільшення інтерактивності експозицій і широкого використання сучасних засобів відображення інформації, що буде служити розвитку і популяризації накопиченого музеями досвіду, його актуалізації, і прилучення до цих знань все більшої кількості людей. В результаті буде відбуватися інтенсивний процес глобального міжкультурного і міжособистісного обміну унікальним суб'єктивним досвідом для усвідомленої вироблення напрямків подальшого загальнокультурного розвитку.

Головною причиною, що визначила відхід від попередніх тенденцій, і навіть, фактично, відмова від тих тенденцій які вважалися новаторськими на початку ХХ століття стало наступне: «Все, що нам потрібно, - трохи порядку, щоб захиститися від хаосу. Немає нічого більш млясо-хворобливого, ніж думка, яка вислизає сама від себе, ніж ідеї, які розбігаються, зникають, ледь намітилася, спочатку роз'їдає забуттям або миттєво обертаючись іншими, які теж не даються нам в руки. Це нескінченні змінності, для яких зникнення і виникнення збігаються. Це нескінченні швидкості, зливаються з нерухомістю пробігає ними безбарвного і беззвучного небуття, без природного і безглузлого. Це мить, яке чи то занадто коротко, то чи занадто довго, щоб стати часом. Нас шмагають батогом, і кожен удар звучить як лопаються артерія. Ми весь час втрачаємо свої думки. Тому-то нам так хочеться вчепитися за стійкі думки. Нехай тільки наші ідеї будуть взаємопов'язаними згідно якимось мінімальним постійним правилам, - і

асоціація ідей завжди тільки це і значила, даючи нам запобіжні правила (схожість, суміжність, причинність), що дозволяють навести хоч якийсь порядок в своїх ідеях, що дозволяють переходити від однієї до іншої в відомому просторово-тимчасовий порядок ... Але в ідеях можна було б навести жодного порядку, якби його не було також і в речах або стані речей - якби не було об'єктивного антихаосу»[3].

У цій великій цитаті представлена, на наш погляд, найбільш всеосяжна оцінка тих процесів, які сприяли народженню і розвитку культури постмодерну. Втома від безлічі спроб визначити «що є насправді», від бажань однозначних істин і повороту історії назад під приводом «повернення до витоків», витоків Середньовіччя, витоків Просвітництва, витоків позитивізму, витоків Авангарду і т.п.

Не заперечуючи цінності накопиченого культурної спадщини, прогресивна частина інтелектуальної спільноти намагається знайти компроміс між роз'єднаними концепціями, що носять певною мірою своєї пріоритетності переважно суб'єктивний характер. Тому в основу нової ідеї лягає уявлення о те, що накопичений культурний досвід дійсно цінний, але не сакральний як в Середньовіччі і не завершений в епоху Просвітництва. Культурний досвід повинен бути грамотно осмислений для ефективного включення його в до контекст сучасної культури. Назріває необхідність його актуалізації, оскільки вже в 1960-е роки у зв'язку з усвідомленням прискорення розвитку культури і культурних тенденцій назріває проблема все більше швидкої втрати актуальності тих чи інших явищ. У зв'язку з цим виникає ризик забути про померлого, не встигнувши його як слід осмислити, що неминуче призводить до оформлення тієї чи іншої історичної епохи як мертвого знака, а не компонента живої культури. Виникає усвідомлення того, що ніщо не є застарілим, проте саме по собі застарілим стає все - якщо не

знайти нових підходів до осмислення культурно-історичної динаміки минулих епох.

Тому ідея нової музейної комунікації стає в цьому сенсі універсальним культурним інструментом. Вона одночасно обґрунтовує і дозволяє успішно реалізовувати на практиці свої уявлення про найбільш ефективні способи актуалізації пам'яті, вона ж одночасно сприяє створенню нового мистецтва, нової культури, нового світосприйняття замість розчарування в попередніх підходах.

2.2. Зміни в діяльності музеїв з урахуванням тенденцій розвитку сучасного суспільства

Сучасний стан суспільства ознаменовано перехідним періодом розвитку, який дослідники визначили як процес становлення інформаційного суспільства. Цей процес радикально перетворює соціокультурний простір, задаючи свої способи інтерпретації культурної спадщини, шляхи і форми розвитку сфер культури. Становлення інформаційного суспільства визначає не тільки нові форми інтерпретації культурної спадщини, а й принципи його організації. Аналіз діяльності сучасних музеїв в цьому контексті є найбільш актуальним, так як за допомогою музеїв культурна інтерпретація набуває соціально прийнятну форму, обґрунтовує понятійні механізми в суспільстві. Еволюція суспільства передбачає зміну діяльності музею, його функцій; хоча в історичному контексті функції музею стабільні, вони знаходяться в постійному розвитку, оскільки суспільні запити змінюються в конкретній політичній, економічній чи культурній ситуації. Концепція,

що лежить в основі функціонування музеїв, визначається перш за все соціальними, політичними умовами і ідеологією суспільства на етапі переходу і становлення постіндустріальної культури. Особливо наочно це простежується в останні десятиліття, коли в суспільстві відбуваються активні соціокультурні перетворення за рахунок прискорюються темпи розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. У той же час світова спільнота знаходиться під впливом глобальної кризи, наслідки якого торкнуться майбутніх поколінь. Культура відображає наслідки кризи і фінансового дефіциту. До кінця 2012 року буде закритий музей Гуггенхайма в Берліні. Deutsche Bank і фонд Solomon R. Guggenheim офіційно повідомили про припинення спонсорської підтримки музею. Палац-музей князів Ліхтенштейн у Відні став недоступним для індивідуальних відвідувачів. Музей сучасного мистецтва Маххі в Італії позбувся на 43% фінансування в 2011 році. У Німеччині вийшла книга «Культурний інфаркт: Занадто багато всього і скрізь одне й те саме» про провал культурної політики країни. Дітер Хазельбах, Армін Кляйн, Піус Кнюзель і Штефан Опіц - експерти в області менеджменту культури - запропонували радикальне вирішення проблеми: закрити половину музеїв, театрів і бібліотек, що існують за державний рахунок. Такі міркування знайшли відображення в книзі В.Ю. Мазирчук «Чи повинна держава фінансувати культуру?» [2].

Панування глобальної кризи, диверсифікація соціального середовища, зміни в сприйнятті культурних цінностей, поява нових категорій взаємодіючих з музеями органів управління, соціальних груп, організацій і установ, формування з деякими з них досить складних партнерських, а іноді і конкурентних відносин, між професійні і між музейної комунікаційні проблеми, інформаційний голод, відтік з музейної сфери частини висококваліфікованих фахівців, що загострилася дефіцит фінансових ресурсів - все це висунуло перед

музеями нові завдання в управлінні і організації музейної діяльності. Ці завдання в значній мірі обумовлені необхідністю перегляду та модернізації багатьох сформованих за попередні десятиліття методів, прийомів музейної роботи, способів комунікації, управління, функціонування як в локальному (з відвідувачами музеїв), так і в глобальному (між музеями, державними, міжнародними структурами) просторі [9].

З'являються пріоритетні напрямки розвитку сучасного музею: управління музейною діяльністю відповідно до вимог часу і епохи; акцентування уваги на потребах сучасного споживача музейних послуг, розуміння зміни цільової аудиторії, а також пошук можливостей залучення інших соціальних груп і спільнот; пошук нових форм експозиційної діяльності із залученням нестандартних, творчих, креативних рішень; використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій; створення мережі між музейної взаємодії, а також мережі між професійної взаємодії з іншими організаціями та підприємствами для вирішення спільних завдань на основі партнерських технологій; пошук додаткового недержавного фінансування за рахунок фондів, участь в конкурсах, надання нетрадиційних для музейної діяльності послуг. Реалізація поставлених завдань призведе до формування «музейного простору», де превалюють ідеї взаємодії та вироблення спільної стратегії. Становлення міжнародного музейного простору передбачає взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку: визначення чіткої і ясної мети розвитку музею і поступову, розгорнуту програму її досягнення; постійне підвищення професійних якостей співробітників і фахівців із залученням нових гуманітарних, інформаційних і телекомунікаційних технологій; створення спеціалізованих відділів по інформатизації, маркетингу та розвитку музейної та туристичної діяльності; відкритість музею у взаємодії з

партнерами з різних напрямків діяльності, що передбачає нові форми і методи роботи; використання в діяльності музею інформаційних технологій і новітніх засобів комунікації, що передбачає освоєння нового інформаційного простору і створення інформаційних музейних ресурсів з метою подальшого їх збереження і просування; послідовне планування розвитку музейної діяльності в нових умовах, де визначається партнерський коло, складаються довготривалі союзні відносини, оновлюється технічна база, зміцнюється корпоративна культура, формується адекватна сучасним умовам управлінська культура. Все це дозволяє говорити про необхідність для музейної спільноти адекватно і цілісно сприймати тенденції сучасного суспільства, вирішувати проблеми вдосконалення діяльності сучасного музею в умовах становлення нового соціокультурного порядку, заснованого на інноваційних тенденції інформаційного суспільства, а також в умовах світової фінансової кризи [9].

Розуміння ситуації, що склалася змінює уявлення про комунікації для різних типів музеїв, а також уявлення про критерії ефективності музейної роботи. Один із критеріїв успішної діяльності музейних менеджерів - розуміння музею як органічної частини сучасної культури, здатної відчувати сучасний контекст, а також використовувати нові віяння інформаційних технологій.

Сучасні соціально-економічні особливості розвитку суспільства вимагають від сучасних музеїв зміни політики як економічної, так і комунікаційної. Музеї стають більш відкритими для суспільства, визнаючи частку своєї відповідальності за вирішення багатьох глобальних проблем. Визначають шляхи взаємодії з відвідувачем, а також шляхи перетворення музеїв з пасивних зберігачів свідок матеріальної культури в інститути, активно сприяють соціалізації особистості, більш відкриті і чуйні до насущних потреб сучасної

людини. Обраний вектор напряму розвитку сучасних музеїв стає предметом теоретичного і прикладного музеєзнавства, об'єктом міждисциплінарних досліджень і взаємодій між такими науками, як культурологія, соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент.

Змінюються пріоритетні напрямки діяльності сучасного музею, коли увага не акцентується на предметних експозиціях і колекціях, а переміщається в сторону активної взаємодії і дослідження цільової аудиторії, що не означає відмови від традиційних функцій музею. Інтерес до відвідувача як головної фігури музейної комунікації прискорює процес перегляду загальної концепції музею як соціального інституту.

Більшість музеїв перестали бути закритими академічними інститутами, вони представляють сьогодні гостинне, надихаюче і привабливий публічний простір, де увага зосереджена на напрямках, формах і методах контакту з потенційною і реальною аудиторією, а також на визначенні стратегії розвитку музейної діяльності.

Ефективність взаємодії музею з відвідувачем залежить від мобільності організації різноманітних форм взаємодії з ним, видозмінюються традиційні форми і з'являються інноваційні. Наприклад, традиційна екскурсія змінюється за рахунок впровадження нетрадиційних методів - театралізації, ігрового, діалогічного спілкування і т.д. Така екскурсія дає можливість не просто інформувати, вона допомагає включитися в діалог культур, відчувати характерні особливості музейного історико-культурного середовища. У цьому сенсі «спілкування» музею з відвідувачем передбачає встановлення взаємних ділових, емоційних або дружніх контактів на основі спільних інтересів, пов'язаних з тематикою або змістом колекцій [13].

Спілкування в просторі музею з використанням його експозицій або території дуже специфічно, так як теми, стиль і способи спілкування

спочатку задані самим музеєм, закладені в музейній інформації, визначені профілем музею, це надає широкі можливості для змістовного, зацікавленого і неформального міжособистісного спілкування. І якщо раніше музеї вважали, що їхня аудиторія - це середній клас, професіонали, що володіють високим інтелектуальним потенціалом, і їхні діти як наступники високої культури, то сьогодні музеї працюють з публікою набагато ширше, незалежно від віку і освіти. Вектор сучасного розвитку музею задає напрям роботи з відвідувачами, що охоплює інтереси різних категорій і груп населення.

Менеджери сучасних музеїв намагаються створити можливість особливої інтерпретації колекції, яка представлена різними форматами, відповідними різного рівня і типу освіти людей, експозиція створює враження багатшаровості, багаторівневості в цілях можливості переходу відвідувача з одного рівня на інший. Крім того, вважається, що інтерпретація відображає різні думки про твори мистецтва і сприяє створенню діалогу. Подібний діалог важливий при створенні міжкультурних, етнічних виставок, оскільки він багато в чому сприяє пом'якшенню міжнаціональних, конфесійних, соціальних та інших конфліктів. Творчий підхід у використанні передових інформаційних і комунікаційних технологій створює умови, що забезпечують доступність музею для найширшої аудиторії. Музей не тільки розповідає про різні культури світу, але показує, як формуються культури і як при зустрічі різних культур відбувається їх взаємодія, як складається їхнє взаємне сприйняття. У пошуках нової моделі представлення найбагатших колекцій співробітники музею варіюють принципи побудови експозиції та вибору тематичного підходу [24].

Сьогодні музеї активно працюють з представниками «маргінальної» частини суспільства, роблячи їх більш соціально включеними. Серед них є люди, які потребують особливих формах і

спеціальних методиках спілкування, а також відвідувачі з відхиленнями в психофізичному розвитку, інваліди, важкі підлітки, учасники військових конфліктів, біженці і переселенці і т.д. У зв'язку з цим активно розвивається напрямок, засноване на можливостях впливу образотворчого мистецтва на психологічний стан людини - арттерапія. Досвід і участь представників цих верств населення використовуються при комплектуванні фондів, вивченні, інтерпретації та презентації колекцій. Крім того, однією з основних цільових аудиторій сучасних музеїв є молоде покоління.

Ще однією інновацією в музеях є проведення освітніх семінарів, лекцій для вчителів та школярів. Завдання таких програм полягає в тому, щоб за допомогою наявного емпіричного матеріалу реконструювати історичний контекст, експліціруючи його на сучасний досвід. Це дає можливість відвідувачеві заглибитися в таємниці історичного оповідання, не тільки прослухавши офіційний академічний контекст, а й самостійно інтерпретувати те чи інше явище культури, що виходить за рамки стандартного пізнавального процесу [24].

Освоєння музейної інформації на принципово новому рівні відбувається в процесі відвідування музею та залучення суб'єкта в освітній процес, що включає передачу і засвоєння знань, а також набуття вмінь і навичок. Навчання в музеї передбачає отримання додаткових або альтернативних знань, які неможливо або не в повній мірі можливо отримати в інших освітніх установах. Відмінними рисами навчання в музеї є неформальність і добровільність, можливість максимально реалізувати свій творчий хист і задовольнити інтереси. Особисте емоційне переживання закріплює вербальну інформацію. Навчання стимулюється експресивністю, різноманітністю і достовірністю музейних предметів. Важливим навчальним каналом є вербальне

сприйняття об'єкта, особливо це важливо для дітей, чуттєво сприймають явища світу. Музей дає неоціненний досвід дотику до історії.

Ще однією особливістю сучасного музею є специфіка акумулювання історико-культурного досвіду і його трансляція за допомогою експозиції. Технологія експонування в умовах інформаційного суспільства пов'язана з модернізацією методів, прийомів, способів музейної роботи на основі принципів варіативності, гнучкості, відкритості. У той же час принцип гнучкості спрямований на необхідність оптимального поєднання традиційних та інноваційних елементів музею в сучасній культурі. Особливість музейної форми передачі інформації полягає в тому, що музейна експозиція як модель дійсності через конкретні музейні предмети передає не просто факти, а й судження, уявлення і ставлення до них.

Сучасний рівень розвитку експозиції як основної форми взаємодії з відвідувачем визначає необхідність розробки найбільш ефективних підходів до її вдосконалення, які проявляються в зміні методології експозиції, заснованої на так званому концептуальному підході, або «сценарії», який передбачає розробку як наукової, так і художньої концепції подається матеріалу; в активному використанні в експозиції аудіовізуальних засобів, що є способом посилення емоційного впливу, що допомагають сучасній людині адаптуватися в історико-культурному просторі музею; ансамблевому показі музейних предметів, заснованому на представленні їх у природному, «життєвому» взаємозв'язку. Відхід від демонстрації площинного матеріалу посилює вплив експозиції, допомагає «прочитанню» її без додаткових словесних «перекладів».

Крім класичного методу інтерпретації - тексту, в якому розкривається кураторське бачення даного залу, музеї пропонують додаткові супровідні тексти, написані зовнішніми авторами - критиками, мистецтвознавцями, дослідниками. Таким чином, відвідувачам

надається можливість ознайомитися з альтернативним баченням експозиції. Для більш повного ознайомлення з експонатами відвідувачам надаються аудіогіди, які часто включають мову самого художника, автора твору, а також його розповідь про свою роботу.

У багатьох музеях поширена практика мультимедійних екскурсій. Цільову аудиторію таких екскурсій складають люди, які хотіли б отримати базову інформацію про сучасне мистецтво і історії мистецтва ХХ ст., викладену простою, доступною мовою.

У роботу музеїв активно впроваджуються анімація і інтерактивність. Засоби анімації використовуються в експозиціях якої-небудь історичної епохи, де персонажі у відповідних костюмах «оживляють» місце і час. Екскурсороводи або аніматори в таких музеях - це або волонтери, або актори, які наочно демонструють уклад життя різних епох і народів. Основна мета анімаційного методу - не просто пред'явити відвідувачеві музею предметний світ минулого, але показати взаємодію людини з цим світом, виявляючи його в дію. Найчастіше інтерактивність використовується технічними та природничими музеями. Головний принцип - розважаючи, зацікавлювати, пробуджувати творчу активність.

Крім того, з'явилися сучасні методи і можливості виготовлення копій, муляжів, особливо на етнографічних та природознавчих виставках, що дозволяє відвідувачеві бути не пасивним, а активним глядачем.

Сучасний рівень розвитку інформаційних технологій забезпечує впровадження нових способів інформування в музеї, наприклад, за допомогою спеціального інформаційного центру. Створення подібних центрів входить в практику музеїв багатьох країн. Інформаційне обслуговування за допомогою комп'ютерів включає в себе найрізноманітніші способи подання інформації, від прекрасної якості

планів і путівників для дорослих і дітей до використання інформаційних станцій (кіосків), встановлених в холі або в залах музею з підключенням Інтернету. Такі інформаційні кіоски є у великих музеях світу - Луврі, Ермітажі, Метрополітен-музеї та ін. Інформаційні системи містять якісні зображення експонатів із зазначенням їх місцеположення, супровідну та роз'яснювальну інформацію і багато іншого.

Сучасні музеї активно використовують потенціал соціальних мереж (Twitter, Facebook і фотосайт Flickr), що дозволяє залучати аудиторію і вести додаткові маркетингові дослідження. За допомогою програми для iPhone можна провести віртуальні розкопки давньоримських артефактів в тих місцях, де вони були знайдені [38].

Важливим аспектом розвитку сучасного музею стає формування особливої мережевої структури взаємодії. Дана структура дозволяє вирішувати актуальні завдання за рахунок взаємовигідного співробітництва, спільними зусиллями здійснювати спільні проекти, створювати експериментальні умови для кращого функціонування кожної зі сторін, в результаті чого з'являються нові форми діяльності, використовуються сучасні інструменти в музейній роботі. Це перш за все розвиток функціональних зв'язків музеїв з організаціями, які не є «одиницями» музейної мережі. Це невід'ємна частина музейної сфери як об'єкта музеологічних досліджень, музейного проектування, музейного менеджменту, музейної політики. У міру того як у музеїв, територіальних музейних комплексів і музейних організацій починають виникати і зміцнюватися ширші в просторовому плані, більш довготривалі і різноспрямовані ділові зв'язки з підприємствами і організаціями, далекими від музейної діяльності, але зацікавленими у розвитку співпраці з музеями як стратегічним партнерами, кордони музейної сфери ще більше розширюються. Найчастіше це знаходить організаційне оформлення у вигляді спільних програм і проектів, іноді -

у вигляді партнерських об'єднань. Беруть участь в них немусейні організації та підприємства потрапляють в рамки музейної сфери [3], але при цьому, звичайно, не є одиницями музейної мережі.

Серед послуг, пропонованих європейськими музеями, можна відзначити: доступ до музейного зібрання; орієнтацію в системі культурних цінностей; умови для самоосвіти, спілкування, творчості, розвиває дозвілля, розваг; допомога в освітній та просвітницькій діяльності; послуги інформаційні, довідкові, рекламні, представницькі, імідже-формууючу, туристські, екскурсійні та ін. Відкритість до подібного роду послуги, безумовно, підвищує інтерес потенційної аудиторії, але також дає можливість сучасним музеям отримати додатковий прибуток, що важливо в умовах світової кризи і обмеження фінансування.

Цей перелік доводить, що музей виявляється суб'єктом декількох споживчих ринків. Значна частина музейних послуг затребувана і оплачується різними категоріями покупців: науковими організаціями, навчальними закладами, органами місцевого самоврядування, благодійними фондами, комерційними компаніями, засобами масової інформації та ін. Але, ці відносини не варто розуміти як суто ринкові, оскільки в основі співпраці лежить метод координації діяльності, де взаємини між мережевими організаціями забезпечується одночасною або послідовною участю всіх її елементів. Аналогічні відносини складаються між організаціями, що володіють не симетрично або непропорційно розподіленими ресурсами. Усвідомлюючи це, вони добровільно об'єднують ці ресурси або спільно їх використовують для досягнення власних або спільних цілей. Завдяки розширеній взаємодії музеї отримують додаткові переваги, наприклад на ринку туристичних послуг, діючи узгоджено з суміжними суб'єктами комунікації (іншими музеями, підприємствами туристської інфраструктури, туристськими

агентствами і т.п.), і формують з ними не конкурентні, а союзницькі відносини. Це дозволяє партнерам використовувати можливості, які кожному окремо недоступні.

Партнерами музею можуть бути різного роду організації, підприємства, приватні фірми, заводи, юридичні особи і т.д. Під словом «партнерство» в даному випадку розуміється взаємовигідне співробітництво, ініціатором якого може виступати будь-яка зі сторін. У той же час, музей утримує певний баланс між розважальним компонентом діяльності і пізнавальним, виконуючи освітню місію, враховує потреби і інтереси аудиторії. Музей все більш активно завойовує місце в індустрії дозвілля з урахуванням власної рекреативно-пізнавальної специфіки, поступово долаючи складену точку зору на нього як науково-просвітницьку установу.

Організації або приватні особи, які надають музею фінансову допомогу, чекають від подібного співробітництва реалізації будь-яких власних цілей і інтересів. Перш за все воно надає додаткові можливості для реклами діяльності, товарів або послуг фірми. Дане співробітництво більш вигідно і ефективно, ніж покупка ефірного часу або рекламних площ у пресі. Створення привабливого іміджу можливо на основі участі в реалізації соціально-значущих проектів і програм, і демонстрації власної самостійності, а отже, соціальної значущості. Аналіз сучасної музейної діяльності дозволяє говорити про існування єдиного музейного простору, яке характеризується модернізацією методів, прийомів, способів музейної роботи на основі принципів варіативності, гнучкості, відкритості по відношенню до інновацій.

Музеї приходять до необхідності оптимального поєднання традиційних та інноваційних елементів в сучасній музейній культурі. Змінилися уявлення про комунікацію для різних типів музеїв, а також уявлення про критерії ефективності музейної роботи. Інтерес до

відвідувача - головної фігури музейної комунікації - призвів до перегляду загальної концепції музею як соціального інституту, відбулося переосмислення способів комунікації та управління.

Музей стає гнучким і мобільним, вбирає в себе нові досягнення науково-технічного прогресу, він стоїть на порозі перетворення у динамічно розвинену галузь науки, мистецтва, бізнесу і культури. Сучасні успішні музеї репрезентують концентрований образ історії та культури, стають частиною інформаційного простору в умовах диверсифікації соціального середовища, зміни культурних цінностей, появи нових управлінських структур.

2.3. Музей як соціально-культурний центр області

Сьогодні, в XXI ст. коли формується інформаційне суспільство, такі фактори, як географічне розташування, економічний та соціальний розвиток тощо, поступаються місцем рівню культури і освіти населення.

Необхідно відзначити, що деякі зміни відбулися і в сфері музейної діяльності України за останні десять років. Вони відійшли від односторонньої політизованої інтерпретації історії, об'єктивно і різнобічно висвітлюють історію свого регіону і держави в цілому, велика увага в експозиціях приділяється загальнолюдським і національним цінностям культури та історії. Виникло багато нових музеїв. У світовій і вітчизняній практиці відбулися зміни: від музею як сховища колекцій, до музею, де в центрі уваги - публіка, відвідувач, людина. Спостерігається розширення сфери суспільного і політичного ролі музеїв [1].

Однак, подальший розвиток нових тенденцій часто затримується хронічною нестачею бюджетного фінансування, бідністю технічного оснащення музеїв, відсутністю інвестицій в розвиток музейного бізнесу, не знанням світового досвіду і невмінням співробітників працювати в нових економічних умовах.

Музей - соціальний інститут, який представляє собою складну стійку форму організації спільної діяльності людей, що виконує соціально-значущі функції. В даному випадку соціальний інститут постає як сукупність ролей і статусів, призначених для задоволення певної соціальної потреби суспільства, і сприяє вихованню цінностей, смаків, освіти, діяльності та ін. Це особливий ідентифікуючий і соціалізуючий засіб, яким кожна людина може скористатися, щоб отримати або звірити уявлення про свою приналежність до тієї чи іншої системи цінностей, культури, соціальної групи. Музей - місце дії, один на одного носіїв різних систем знань, ідеалів, цінностей, прагнень, як наслідок, - набуття почуття спільності з собі подібними, усвідомлення своєї індивідуальності і несхожості на інших [2].

Перебуваючи в межах певної території та регіону, музеї вирішують невластиві іншим установам завдання.

1. перш за все, музей є центром наукового документування регіону та області. Саме в музеї зосереджені матеріальні свідчення (документи) розвитку історії, культури або природи, які, ставши музейними предметами, несуть в собі справжню автентичну інформацію, що має велике наукове і культурне значення.

2. Музей є одним із центрів науково-дослідної діяльності області, так як відбір, дослідження і використання музейних предметів в якості експонатів вимагають великої дослідницької діяльності, а отримані результати часто є науковими відкриттями в культурних або природних процесах.

3. Музей - це установа культурного представництва області, оскільки представлені в експозиціях музейні експонати є зразками культурної спадщини. Музейні експозиції є нова культурна реальність, в якій опиняються акумульованими культурні норми, домінуюче в конкретному суспільстві в певний час, а діяльність музейних співробітників здійснюється з урахуванням їх професійної культури.

4. Документальна, наукова і культурна цінність музею дають можливість вважати його освітньо-виховним центром, що здійснює процес передачі культурних норм, кращих традицій, досвіду поколінь з урахуванням тих вимог, які суспільство висуває в різні історичні періоди.

Будучи частиною соціокультурного простору, що історично склався типи, види і профілі музеїв обумовлені не тільки його засновницькою особливістю, а й показують можливості і специфіку виконання музеями певних завдань по відношенню до суспільства, які не можуть вирішити клуби, бібліотеки та інші установи соціокультурного характеру [41].

На особливу увагу в музеї вимагає організація процесу трансляції нових знань і передачі накопиченого культурної спадщини суспільству. Таким чином, збереження духовної спадщини суспільства - акумульованого вираження культур і історико-культурних традицій всіх націй і народностей нашої країни - повинні відбуватися шляхом вірної, адекватної інтерпретації культурних ресурсів музеями не залежно від їх масштабу. Важливе місце в науково-дослідній діяльності музеїв займають дослідження в області комунікації, різні аспекти якої мають різну ступінь вивченості. У центрі уваги перебувають проблеми музейної експозиції як найважливіші форми музейної комунікації.

На нашу думку, вже відбулося осмислення здатності музеїв надавати спрямований і прогнозований вплив на всі аспекти життя

суспільства і області. Наприклад, Херсонський обласний краєзнавчий музей зайняв міцне як центр краєзнавства, проведення вже другий рік такого заходу як «Ніч музеїв», також видається періодичний вісник.

У музеї при біосферному заповіднику "Асканія-Нова" ім. Ф. Е. Фальц-Фейна ведеться наукова робота з вивчення тваринного та пташиного світу Херсонщини, випускається науково-інформаційний журнал [1, с.115-118].

В інших областях України музейна мережа також досить добре розвивається. Наприклад, на території Одеської області є 19 музеїв, в цьому числі 8 знаходяться безпосередньо в місті.

З розвитком засобів масової комунікації все більшого значення набуває опосередкований досвід. Найважливішим опосередкованим досвідом людини є мистецтво і культура, вносячи вагомий внесок у становлення духовно-ціннісного світу людини [3].

Мистецтво, будучи центральним компонентом культури, бере активну участь в процесі поповнення життєвого досвіду на ряду з науковим знанням, політичною ідеологією. Вплив мистецтва на людину - це вплив на його духовні потенціали і діяльність.

Херсонський обласний художній музей ім. О.О. Шовкуненка, як і більшість українських музеїв, перебудовуються на роботу в сучасних умовах, які вимагають, щоб музей став музеєм ХХІ століття.

У даному музеї розширилися як традиційні форми роботи: нові сучасні виставки, експозиції, екскурсії, виставки, лекції, масові заходи; так і нові форми роботи з найрізноманітнішою аудиторією: музейний годину, організація клубів, проведення салонних музейних вечорів, творчих зустрічей з цікавими людьми, розробка туристичних маршрутів, проведення щорічних фестивалів музеїв області, а також спільна робота з іншими установами та підприємствами міста.

Музей – це унікальне суспільне утворення, покликане служити місцем зустрічей для продуктивної міжкультурної взаємодії, інформаційного та ціннісного обміну між різними спільнотами, різними етносами, різними поколіннями, різними професійними, віковими, територіальними та іншими субкультурами.

При подібному розумінні сучасної місії музею очевидно, наскільки широкий може бути коло його партнерів, зацікавлених у використанні посередницького, комунікаційного потенціалу цього соціального інституту.

Тенденція запозичення форм культурної комунікації в інших споріднених музею сферах викликає неоднозначне ставлення. В цілому фахівці музеологи ставляться до цього позитивно, але з застереженням: необхідно дотримуватися умов пристосування їх до завдань музеїв або умов, коли такі форми затребувані місцевими обставинами. У той же час є побоювання з приводу можливої втрати музеєм його своєрідності, особливого місця в культурі та суспільстві [4].

У зв'язку з цим, а також в світлі сучасного стану музейної справи в літературі з'явилися теоретичні проблеми, в яких автори піднімають питання про необхідність вивчення специфіки засобів музейної діяльності, того арсеналу засобів, що музейний працівник може використовувати в своїй творчості [5].

Таблиця 2.3.1. Цільові групи музейної комунікацій в області

Необхідні групи взаємодії для розвитку музейних комунікацій	Умови взаємодії
Органи власті, місцеве самоврядування, міністерства	Підвищення рівня музею і культурі в цілому. Здійснення контролю за діяльністю музею
Реальні відвідувачі і споживачі музейних послуг	Підвищення відвідуваності, можливості спілкування з музеєм, включеність в музейне життя
Туристи (організовані, поодинокі)	Збільшення потоку туристів, підвищення привабливості регіону
Представники ЗМІ	Взаємодія при просуванні

	музейного продукту, послуг. Освітлення музейної життєдіяльності, подання необхідної інформації ЗМІ
Представники творчих організацій, об'єднань	Організація спільних програм, проектів, конкурсів
Благодійні, громадські організації	Спільна робота по підвищенню соціально-культурного життя міста
Спонсори (юридичні та фізичні особи)	Підтримка і розвиток музейної діяльності
Посередники (юридичні і фізичні особи)	Пропозиції по організації виставок, заходів
Конкуренти (галереї, музеї, виставки)	Пропозиції із співробітництва, обміну інформацією, взаємодія
Освітні установи	Спільна робота за освітньо-виховного процесу розвитку молоді. Підготовка кадрів для роботи в музейній сфері, обмін інформацією

Сьогодні, без сумніву, можна говорити про розвиток музейної справи. Роль музею починає зростати, все більше приходить до музею зацікавлених людей. Музей включився у вирішення надзавдання яке стоїть перед суспільством, що полягає у вивільненні позитивних суспільних енергій шляхом створення сприятливих для цього умов. Соціальний статус музеїв зростає, і у зв'язку з цим підвищується інтерес до них. Музеї відкриваються всюди, і їх створення - це показник розвитку самосвідомості суспільства. Через музеї реалізується одна з найважливіших потреб суспільства в збереженні пам'яті про свою історію, освоєнні спадщини.

Багато установ (митниця, юстиція, МНС, університет) і адміністративні органи прагнуть дізнатися історію своєї організації і створюють тимчасові виставки, кабінети, стенди, а іноді і музеї, присвячені історії організації. Подібно тому, як міста представляють не тільки сукупністю будівель і споруд, музеї також не зводяться тільки до

сховищ пам'ятників і реліквій. Поняття про місто складається з багатьох складових. Це провідні промислові та культурні організації зі своєю неповторною історією, пам'ятники архітектури, це люди, які створили матеріальні і духовні цінності.

Будь-який музей як соціальний інститут має певну структуру, набір виконуваних завдань і функціонує в певному культурному середовищі. Відповідно до цього, взаємодія з різними установами та організаціями місцевого значення музей розширює межі комунікації, тим самим формуючи культурну ідентичність свого міста, області, регіону. Виходячи з цього, на сучасному етапі трансформації музеїв використовується схема взаємодії «Музей-Місто», що спрямована на спрощення бар'єрів у між установчих зв'язках.

Таблиця 2.3.2. - Схема комунікаційної взаємодії «Музей-Місто»

Музей-Місту	Місто-Музею
<ul style="list-style-type: none"> -вивчення і збереження історико-культурної спадщини регіону; -представлення історії та культури міста і регіону; -організація дозвілля і «вільного часу» жителів міста; -включення людини в «культурний простір» міста; -залучення жителів в творчу діяльність; -формування культури, моральності, порядності, милосердя, патріотизму жителів регіону; -задоволення потреб туристів, що приїжджають в місто; -підвищення інвестиційної привабливості міста; -сприяє створення нових робочих місць; -музей робить імідж міста більш 	<ul style="list-style-type: none"> -підтримання матеріально-технічної бази музею; -допомога в підготовці професійних кадрів для музеїв; -правове регулювання діяльності музеїв всередині регіону або міста; -пропаганда музейної справи; -забезпечення безпеки і збереження музейних колекцій; -сприяє залученню в музей відвідувачів; -мотивація музейних працівників у вигляді грантів, заохочень; -створення інвестиційного клімату для інвесторів, що вкладають кошти в розвиток музею

багатогранним і підвищує його авторитет.	
--	--

Таким чином, комунікаційна взаємодія в системі «Музей-Місто» дає можливість стверджувати, що сьогодні музеї здатні формувати і розвивати імідж свого міста, області більш багатогранно, що сприяє підвищенню його авторитету, підкреслює унікальність міста в очах жителів і сприяє соціальній згуртованості.

Музейна комунікація в області сприяє активізації процесів формування особистості, розвитку її творчих здібностей, соціалізації, вироблення активної життєвої позиції. Одне із завдань музейної комунікації - створення передумов для активізації відвідувачів, зокрема для вдосконалення контактів з музейними предметами як джерелами знань, емоцій, естетичних вражень, і створення ефекту занурення в культурне середовище.

Таким чином, музейну комунікацію можна розглядати як трансляцію культурних традицій між поколіннями і різними групами, що впливає на формування особистості, її цінностей і всього комплексу світогляду.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

По-першому. У сучасному світі музей як соціальний інститут набуває нового місця і призначення, він стає активним елементом суспільного життя. Сучасні музеї перестали бути тільки центром збереження і передачі культурної спадщини. Під впливом економічних та соціальних вимог культурно-освітньої діяльності музеїв у XXI столітті трансформується у культурно-дозвіллеву. Це пояснюється розвитком нових технологій музейної діяльності і виникненням таких нетрадиційних форм, як конкурси, олімпіади, вікторини, театралізовані видовища, музейні концерти, музейні уроки тощо. Спираючись на праці Белофастової Т.Ю., Ганусенко Н.І., Лепіна О.В., Петрової І.В., Шабанової А.А., Юхневич М.Ю., які досліджували музейне середовище та, проаналізувавши роботи Аксютіна Н.В., Воловика А.Ф., Воловика В.А., Бочелюка В.Й., Бочелюк В.В., Цимбалюк Н.М., які вивчали культурно-дозвіллеву діяльність, можна стверджувати, що в Україні музеї в процесі трансформації відходять від сталих форм роботи і у практичній діяльності використовують сучасні методи дозвіллевої роботи.

По друге. Як соціальний інститут музеї виконують ряд функцій: центр зберігання історико-культурної спадщини і при цьому вони допомагають сформувати у нового покоління інтерес до історико-культурної спадщини, літератури, мистецтва, емоційного тяжіння до своєї етнокультури, релігії, соціального середовища, її поглядом, звичаям, традиціям; музеї сприяють профілактиці та подоланню духовної кризи суспільства, шляхом збереження і трансляції духовної культури за допомогою музейних предметів; вони виводять особистість з жорстких кордонів суспільства в світ загальнолюдських пріоритетів, в

світ культури і мистецтва, також допомагають естетичному суспільному розвитку; освітня функція музею не тільки сприяє розширенню світогляду молодого покоління і дає спеціальні знання, а й є місцем, де створені всі умови для самонавчання та саморозвитку особистості, сприяючи формуванню переконань і особистого досвіду щодо історії та культури.

По третє, зародки музейної справи на теренах України сягають часів Київської русі (IX ст.) і пов'язані з колекціонуванням книг, картин, прикрас тощо. Самі ж музейні установи виникають у XIX ст. в результаті зацікавлення пам'ятками місцевої старовини та успіхами археології. З цього часу ці «храми муз» відіграють важливу роль у пізнанні свого минулого, оберігають історичну пам'ять народу, дають глибокі і правдиві знання про минулі покоління. Музейні експозиції розповідають про речі, зрозумілі всім, мовою, що не потребує перекладу. З часу свого заснування становище музеїв було скрутним: не вистачало коштів, приміщень, експозицій, безліч пам'яток було знищено під час революцій та війн. Тільки після Незалежності України фінансовий стан цих закладів культури покращився, вони стали розвиватися відповідно до сучасних суспільних вимог та уподобань.

Водночас, кризи XXI століття, вплинули на розвиток музеїв не тільки в Україні а й в усьому світі. Хоча, крім форм презентації творів мистецтва, зміни стосуються і самого музейного простору, музеї набули нового змісту, перетворюючись зі сховища речей в багатофункціональний культурний центр. По новому сприймається і музейна комунікація, що стає в цьому сенсі універсальним культурним інструментом. За допомогою якого обґрунтовується використання принципів дозвілля, які успішно реалізуються на практиці.

В четвертих. Музеї приходять до необхідності оптимального поєднання традиційних та інноваційних елементів в сучасній музейній

культури. Змінилися уявлення про комунікацію для різних типів музеїв, а також уявлення про критерії ефективності музейної роботи. Інтерес до відвідувача - головної фігури музейної комунікації - призвів до перегляду загальної концепції музею як соціального інституту, відбулося переосмислення способів комунікації та управління.

Музей стає гнучким і мобільним, вбирає в себе нові досягнення науково-технічного прогресу, він стоїть на порозі перетворення у динамічно розвинену галузь науки, мистецтва, бізнесу і культури. Сучасні успішні музеї репрезентують концентрований образ історії та культури, стають частиною інформаційного простору в умовах диверсифікації соціального середовища, зміни культурних цінностей, появи нових управлінських структур.

По п'яте. Сьогодні, без сумніву, можна говорити про розвиток музейної справи. Роль музею починає зростати, все більше приходить до музею зацікавлених людей. Музей включився у вирішення надзавдання яке стоїть перед суспільством, що полягає у вивільненні позитивних суспільних енергій шляхом створення сприятливих для цього умов. Соціальний статус музеїв зростає, і у зв'язку з цим підвищується інтерес до них. Музеї відкриваються всюди, і їх створення - це показник розвитку самосвідомості суспільства. Через музеї реалізується одна з найважливіших потреб суспільства в збереженні пам'яті про свою історію, освоєнні спадщини. Таким чином музеї стають невід'ємною частиною туристичної та рекреаційної системи міста та області.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань пов'язаних з даною темою. У подальшому можливо дослідити питання комунікативного поля музеїв або особливості інтерактивних виставок, використовуючи досвід провідних Європейських музеїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкин М. Г. Модификация форматов коммуникативного взаимодействия современного музея / М. Г. Аверкин // Вопросы музеологии. – 2010. – №2. – С.158-164.
2. Белофасова Т.Ю. Актуальні питання культурно-дозвілєвої діяльності музеїв як соціокультурних інститутів / Т. Ю. Белофасова // Сучасні проблеми дозвілєвої діяльності: Зб. наук. статей. – Вип.1. – К.: Мустанг, 1997. – С. 162 – 166.
3. Белофасова Т.Ю. Особливості реалізації соціальних технології в музейному середовищі / Т. Ю. Белофасова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики: Міжвузівський збірник наукових праць. – Вип. 8. – К., 2000. – С. 26 – 35.
4. Воловик А.Ф. Педагогика досуга : учебник / А.Ф. Воловик, В.А. Воловик. – Москва : Флинта : МПСИ, 1998. – 240 с.
5. Грицкевич В. П. История музейного дела до конца XVIII века. В 2 ч. / В. П. Грицкевич. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : СПбГУКИ, 2004. – 406 с.
6. З історії виникнення та розвитку музеїв [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://muzej.at.ua/blog/z_i_storiji_viniknennja_ta_rozvitku_muzejiv/ 2012-03-06-2 (23.04.2013).
7. Історичне краєзнавство. Історія розвитку музеїв на теренах України [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.big-library.com.ua/book/8_Istorichne_kraeznavstvo/644_1_Istoriya_rozvitku_myzeiv_na_terena_h_Ukraini (23.04.2013).
8. Історія виникнення музею, як соціально - культурного інституту [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-works.com.ua/referats/kulturologia/1247.html> (23.04.2013).

9. Історія розвитку музейної справи в Україні [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10561127/kulturologiya/istoriya_rozvitku_muzeynoyi_spravi_ukrayini (23.04.2013).
10. Культурно-образовательная деятельность музеев [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.rushkolnik.ru/text/24150/index-1.html?page=4> (23.04.2013).
11. Комиссарова Е. В. Региональный музей как хранитель и транслятор культурного наследия : Автореф. дисс... канд. историч. наук : 24.00.01/ Комиссарова Елена Васильевна : защищена 23.12.2006. – Волгоград, 2006. – 22с.
12. Международно-правовые документы по вопросам культуры / Сост. н науч. ред. сборника проф. Запесоцкий А.С. – СПб. : ГУП, 1996, – С. 339-340.
13. Майстер-клас з виготовлення вінків [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo.unian.net/ukr/detail/145777.html> (30.04.2013).
14. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство / Г.Г. Мезенцева. – К., 1980. – 120 с.
15. Музеї в історичному краєзнавстві [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/00000000/kulturologiya/muzu_istorichnomu_krayeznavstvi (23.04.2013).
16. Музей просто неба [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Музей_просто_неба (25.04.2013).
17. Музеї просто неба як туристичні об'єкти [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-386235.html?page=8> (07.05.2013).
18. Мастеница Е. Н. Культурное наследие и музей в эпоху глобализации // Электронный век и музеи. Ч. 1. Омск, 2003. С. 196–203;

19. На «Мамаєвій Слободі» – Колодій (Масляна) 25-26 лютого 2012 року [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mamajeva-sloboda.ua/news.php?id=554> (25.04.2013).
20. Організація заходів [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pyrohiv.com.ua/ua/textpages/read/13/organizatsija-zahodiv> (30.04.2013).
21. Основні форми й методи організації вільного часу учнівської молоді [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://softacademy.inpu.edu.ua/Programs/Organizacia_vilnogo_chasu/part_2_2.html (22.04.2013).
22. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник / І.В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
23. Пінчук О.Є. Сучасні технології організації сімейного дозвілля в музеях просто неба [електронний ресурс] / О.Є. Пінчук // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : матеріали міжн. наук. конф / Київ. нац. університет культури і мистецтв. – К., 2004. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/pinchuk.htm (07.05.2013).
24. Про музей [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pyrohiv.com.ua/ua/textpages/read/1/pro-muzej> (30.04.2013).
25. Региональный компонент в деятельности современного музея // Важский край: Источниковедение, история, культура: Исследования и материалы. Вып. 2. Вельск: Вельский ист. музей, 2004. С. 139–151.
26. Сфера культурно-досуговой деятельности [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://o-dosuge.ru/sfera-kulturno-dosugovoj-deyatelnosti.html#more-183> (20.04.2013).
27. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и назначение // Собр. соч. в 4 т. Т.2 / сост. А. Г. Гачева, С. Г. Семенова. М., 1995. С. 370–422;
28. Фролов А. И. Из истории становления музееведческих центров России / А. И. Фролов // Из жизни музеев : сб. науч. тр. НИИ культуры. Ч. 2. – М., 1991. – С. 62–103. – (Серия «Музей и власть»).

29. Хадсон К. Влиятельные музеи / Пер. с англ. Новосибирск: Сибирский хронограф, 2001. 196 с.
30. Цимбалюк Н.М. Соціально-педагогічні проблеми удосконалення культурно-дозвілдової діяльності закладів культури України (теорія, методологія, практика) / Н.М. Цимбалюк. – К, 1997. – 176 с.
31. Шабанова А. А. Культурно-образовательная деятельность музеев: понятие и формы (на примере Белгородского государственного художественного музея) [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econf.rae.ru/pdf/2011/03/93.pdf> (20.04.2013).
32. Шмит Ф. И. Музейное дело. Вопросы экспозиции / Ф. И. Шмит. – Л., 1929. – С.9.
33. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей : Учеб. пособие по музейной педагогике / М-во культуры РФ. Рос. ин-т культурологии. – М., 2001. – 223 с.
34. Юренева Т. Ю. Музей в мировой культуре / Т. Ю. Юренева. – М. : «Русское слово РС», 2003. – 536с .
35. Юренева Т. Ю. Музейная коммуникация: основания и модели культурологического анализа // Культурология: фундаментальные основания прикладных исследований / Под ред. И. М. Быховской. – М. : Смысл, 2010. – С. 297–303.
36. Якубовський В.І. Музеєзнавство : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.І. Якубовський ; М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Вид. доп. та перероб. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2010. – 352 с.
37. https://artkavun.kherson.ua/ua-hersonskij_oblastnoj_kraevedcheskij_muzej.htm
38. <http://hokm.ks.ua/>
39. <http://www.city.kherson.ua/articles/v-hersoni-nalichuyetsya-43-muzeyi>
40. <https://uk.wikipedia.org/wiki>

41. <https://artmuseum.ks.ua/>
42. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
43. https://lib.kherson.ua/hersonskiy-oblasniy-hudozhniy-muzey-imeni-o-o-shovkunenka_zpdh18.htm
44. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
45. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
46. https://ua.igotoworld.com/ru/poi_catalog/2089-32-museums-odessa-oblast.htm
47. <https://life.bodo.ua/interesnye-mesta/muzei>
48. <https://www.tripadvisor.ru/Attractions-g294474-Activities-c49-Kiev.html>
49. https://kyivcity.gov.ua/kultura_sport_dozvillia/muzei/muzei_kyieva/
50. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
51. <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>
52. <http://firtka.if.ua/blog/view/10-najcikavisih-muzeiv-pid-vidkritim-nebom-u-riznih-kutockah-ukraini-dla-podorozej-vzimku-foto95440>
53. <https://my.rv.ua/hotnews/ukrayinski-muzeyi-pid-vidkritim-nebom-onlayn-mandrivka/>
54. https://www.tripadvisor.ru/Attractions-g298051-Activities-c49-Chernihiv_Chernihiv_Oblast.html
55. <https://mkrada.gov.ua/content/muzei.html>